

Chakoten

Dansk Militærhistorisk Selskab

Juni 2010 65. årgang nr. 2

Befæstningens Dag

Af sergent Christian Raun

Samlermærke udgivet af det litografiske firma *Andereasen & Lachmann*, etableret 1911, tegnet af *Th. Jversen*. Firmaet trykte bl.a. etiketter til *Carlsberg* og spillede en væsentlig rolle for den danske plakater. Med udstillingen "Moderne Plakater" i 1912 ønskede firmaet at skabe en debat med deltagelse fra forretningsverdenen, kunstnerne og hele det kunstindustrielt interesserede publikum - en debat der resulterede i et højnet niveau for den danske plakater.

Aktiviteter den 26. september

- Åbent hus i Artillerimagasinet ved Rødovre Parkvej (ud for boldbanerne) Cafe, diasshow, udstillinger m.m.
- Levedegørelse af fæstningen. Oplev soldaterne på "den historiske vold", Rundvisninger.
- Soldateraktiviteter for børn. Ved Projekt Vestvolden / Vestvoldens venner / Dansk Militærhistorisk Selskab.
- Krigsspilsforeningen demonstrerer figurkrigsspil.
- Sjællands Historiske Artillericorps viser soldaterliv i gamle dage. Oplev soldaternes lejr, våben og øksersits. Affyring af feltartilleri og sortkrudtsgeværer.
- Dansk Militærhistorisk Selskab: Officer, sergenter og menige fra infanteriet, fæstningsartilleriet og husarerne fremstiller og bemaler tinfigurer.
- Udstilling af tinfigurer og model af Vestvoldens Rødovreafsnit.
- Forbindingsplads anno 1914 Ambulancefolk og sygeplejerske fra 11. bataljon. Dansk Militærhistorisk Selskab og Hjemmeværnet.
- Dansk Kanonér Selskab: Salut med modelkanoner hver time.
- Hjemmeværnet i Rødovre viser udstilling og demonstrerer en moderne soldats udrustning.
- Rødovre Lokalhistoriske Forening. Information og salg af bøger.

DAGSPROGRAM

10.45 – 14.30

Demonstration af signalgivning ved soldater fra 24. bataljon. Dansk Militærhistorisk Selskab og Hjemmeværnet.

11.00

Friluftgudstjeneste ved sognepræst Kaj Ole Gustav, Rødovre Kirke.

11.00 – 12.30

Åbent i den seismografiske station i kaponiere XIII, Geus viser hvordan en seismograf fungerer.

12.00

Frokost fra gullashkanonen. Beredskabsstyrelsen serverer dagens ret.

12.15

8. Regiments Musikkorps spiller op. 20 mands militærorkester i infanteriuniform model 1886.

14.00 – 16.00

Fåreklipning. Vallø Stift samler og klipper fårene.

I september 2009 deltog nogle få medlemmer af Dansk Militærhistorisk Selskab for første gang i Befæstnings Dag ved Artillerimagasinet i Rødovre. Det gav blod på tanden til at fortsætte arbejdet med udstilling og levendegørelse og førte til oprettelse af "Støttegruppe Vestvolden" inden for Selskabets rammer.

Støttegruppen har fået flere medlemmer i det forløbne halve år, deriblandt frivillige fra Hjemmeværnet. Især da Chefen for Den Kongelige Livgarde, oberst Lasse Harkjær, velvilligt stillede et antal af Livgardens uniformer til vores rådighed. Vi forventer at have uniformerne ændret til infanteri- og artilleriuniformer årgang 1914 i løbet af sommeren, således at vi til september kan stille med ca. 20 mand i fuld uniform. Det er endvidere lykkedes at få 8. Regiments Musikkorps på 20 mand til at komme og spille på dagen. Sammen med personalet i Artillerimagasinet og Sjællands Historiske Artillericorps vil der være mere end 50 uniformerede på Vestvolden den 26. september.

Det er naturligvis ikke gratis at udstyre 20 soldater med huer, spisekar og brødposer, men Støttegruppen har netop været så heldig at modtage 8000 kr. fra Nordea Fonden.

Vi håber at rigtig mange vil besøge Vestvoldens Rødovreafsnit den 26. september. Det er med garanti det sted på Volden, hvor der sker mest!

Generalmajor Christian Frederik Holm var generalinspektør for artilleriet (fæstningsartilleriet og feltartilleriet) og dermed også øverste artillerichef for Befæstningen. Generalmajoren hadede at køre i automobil, han holdt sig til sin landauer og i en periode var trænkunstabel Karl Jørgensen kusk for ham. C.F. Holm blev født 5. april 1851 og døde 30. august 1926.

Overdragelse af checken på 8.000 kroner fra Nordea Fonden af filialchef Ejvind Helstrup og Sven Aage Schlosrich til Støttegruppen, repræsenteret ved Christian Raun og Warmi Hansen, som mødte op i fuld uniform hhv. som kaptajn i fæstningsartilleriet og som menig i infanteriet.

Foto: Finn Hillmose

John Winther Hansen i arbejdstøjet fortæller ved sidste års Befæstnings Dag om vores forening.

Den glade og interesserede giver filialchef Ejvind Helstrup sammen med to meget glade modtagere foran Nordea i Hvidovre. Og nej, det er ikke kaptajnen fra Köpenick.

Chakoten

INDHOLD

- 2** Befæstnings dag. Af Christian Raun
- 4** Redaktøren orienterer.
- 6** Siden sidst.
- 8** Forsvarsværkerne ved Kinsale i det sydlige Irland. Af Claus Mogensen
- 16** 300-års dagen for slaget i Køge Bugt. Af kommandør Paul Grooss.
- 18** Uniformer og udrustning i den danske hær 1774-1803. Af museumsinspektør Karsten Skjold Petersen, Tøjhusmuseet
- 23** Nye bøger.
- 24** Forsvarets Bibliotek Af Simon Bering Papousek, leder af Forsvarets Bibliotek.
- 26** Smukt indpakket sjusk. Boganmeldelse Af Helle Sihm
- 27** Mødekalender

Forsiden

Maleri af Jan van Huchtenburg viser en nærkamp mellem kong William 3.s og kong James 2.s styrker under slaget ved ved Boyne den 1. juli 1690. Læs artiklen side 8.

Redaktøren orienterer

Konserves i krig og fred

■ Konservedåsen var udviklet til krig, og dåsens historie fortælles i en ny bog med titlen Dåsekogebogen – fra cocktailpølser til kaviar, skrevet af Claes Ben-thien. Heri fortæller han, at det var i slutningen af 1700-tallet, at Napoleon udlo-vede en pengesum til den, der kunne løse problemet med at konservere fødevarer for soldater ved fronten. Efter 15 års eksperimenter fandt en fransk kok, Nicholas Appert, ud af, at opvarmning af fødevarer i en lufttæt beholder i kogende vand forlængede holdbarheden, og i første omgang forsøgte han sig med krukker og flasker. Imens var briterne gået i gang med noget lignende, og i 1810 skabte Bryan Dorkin og John Hall verdens første konservesfabrik efter at have patenteret metal-dåsen. Bogen er udgivet af Gyldendal, er på 210 sider og koster 250 kr.

Foto: Det Nationalhistoriske Museum, Frederiksborg Slot.

Besættelsen af Danmark var ikke fredelig

■ Nye oplysninger fra tidligere lukkede arkiver afslører, at tyskernes tab ved besættelsen af Danmark den 9. april 1940 var 203 faldne. I betragtning af, at der på dansk side var 16 faldne, må de danske styrker ved grænsen have bidt godt fra sig. Oplysningerne om tyskernes tab står i den nye udgave af bogen Soldaterne den 9. april 1940, som er skrevet af Kay Søren Nielsen, tidligere museumsinspektør på Tøjhusmuseet. Bogen udgives i anledning af 70-året for den tyske besættelse den 9. april i år af rejsebureauet Cultours, der bl.a. er specialiseret i militærhistoriske rejser og militærhistoriske en-dags ture.

Kay Søren Nielsen fortæller, at en af de myter, han søgte at gøre op med, da han oprindeligt skrev bogen, var at Danmark ikke kæmpede den 9. april 1940. Det viste sig at være svært at imødegå den udbredte myte, og det lykkedes da heller ikke for ham i 1990 at finde beviserne for sin påstand.

Han kunne ikke få den almindelige historiske fremstilling om, at kun få faldt i den ringe modstand, til at stemme – især ikke ud fra den kendsgerning, at den danske styrke, der kom i kamp i Sønderjylland, talte ikke mindre end 1.900 mand.

I mellemtiden har firmaet DISA, der stod for produktion og udvikling af de danske rekyl- og maskingeværer samt 20 mm maskinkanoner, i forbindelse med et firmajubilæum åbnet sine arkiver. Og her fandt Kay Søren Nielsen det bevis han søgte. I DISA's arkiver lyder tallet på 203 dræbte tyskere, fastslår Kay Søren Nielsen i dag.

Kanonere i Faaborg

■ Overalt i landet finder man foreninger, der er stiftet med et militærhistorisk tema. En af dem er Faaborg Kanonerlaug, der har som formål at genskabe og udbrede viden om dansk militærhistorie og den kultur- og lokalhistorie, som knytter sig hertil. Udgangspunktet er 1700-tallets slutning og starten af 1800-tallet – Napoleonstiden.

Lauget blev stiftet d. 3. juni 2003. Det har p.t. ca. 35 medlemmer, der aldersmæssigt svinger fra 23 til 85 år. Alle uberygtede mænd og kvinder kan søge om optagelse. Lauget deltager i kulturelle, historiske, turismæssige og festlige arrangementer, hvor der salutes og afgives startskud med Faaborgs historiske kanoner fra 1795 samt andre historiske kanoner og våben. Lauget laver selv og deltager i udstillinger om militærhistorie, hvor medlemmerne indgår som figuranter og dermed er med til at levendegøre disse udstillinger.

Køb et knaphulsmærke

■ Køb Chakotens flotte knaphulsmærke til eget brug eller som gave. Det kan købes ved medlemsmøderne.

Vil du være Chakotens nye webredaktør?

■ Vores webmaster Kaare Myltoft ønsker afløsning, så jobbet er ledigt til dig, der har lyst til at være en del af et aktivt og kreativt team af hobbyfolk og militærhistorisk interesserede, som i et inspirerende samarbejde står for gennemførelse af vore møder, udflugter, udstillinger og udgivelsen af vort tidsskrift, Chakoten. Du kan også give os et præj, hvis du kender nogen, der har lyst til at blive webredaktør.

Hjemmesiden er en integreret del af selskabets administration, og arbejdet vil bestå i opdateringer af nyheder og artikler. På længere sigt har vi planer om en modernisering af hjemmesiden, og vores nye webredaktør forventes at ville lede og gennemføre dette arbejde i et snævert samarbejde med selskabets bestyrelse.

Vi forventer, at vores nye webredaktør har et godt kendskab til IT og har beskæftiget sig lidt med hjemmesider tidligere. Bestyrelsen består af seks-otte aktive hobbyfolk. Vi ser gerne, at vores nye webredaktør er medlem af bestyrelsen, så hvis det har interesse, vil bestyrelsen støtte dit kandidatur ved den næste generalforsamling.

Har den spændende og udfordrende post som webredaktør interesse, bedes du ringe til sende en mail til selskabets præsident, Hans Chr. Wolter. Telefon og mailadresse fremgår af kolofonen bag i tidsskriftet.

Fregatten Jylland fejrer 150 året

■ Fregatten Jylland er 150 år gammel i år. Det vil blive markeret ved en lang række begivenheder året igennem. Jubilæumssæsonen indledes med, at Prinsgemal Henrik åbner en helt ny og gennemdigitaliseret udstilling specielt målrettet teenagere. Udstillingen hedder Mød en ægte Søhelt og fortæller gennem digitale medier kombineret med hands-on oplevelser af autentiske genstande om søfolkenes oplevelser på havet i 1864 i søslaget mod østrigerne i Nordsøen. Udstillingen lægger op til, at man går ombord på Fregatten og i søheltens fodspor genoplever de dramatiske timer. Udstillingen er blevet til i samarbejde med en række fokusgrupper af teenagere, som har medvirket til, at formidlingen virker på nutidens unges præmisser.

Folkeuniversitetet Århus, Emdrup og Herning

Folkeuniversitetets program for efteråret 2010 udkommer i august.
Bestil program på mk@fuaarhus.dk
Se mere på www.folkeuniversitetet.au.dk

På Folkeuniversitetet kan du hente ny viden og inspiration og samtidig møde mennesker med samme interesse for historie som dig selv.

Folkeuniversitetets mål er at udbrede kendskabet til videnskabens teorier og resultater. Alle uanset alder og baggrund kan følge undervisningen. Du kan bl.a. blive klogere på:

Århus & Herning: Anden Verdenskrig
Vi sætter fokus på besættelsen, på dens betydning for det enkelte menneske, på de samfundsforandringer, som skete under og efter besættelsen, og på eftertidens refleksioner over de fem mørke år.

Århus: Danmarks krigshistorie

Bliv klogere på hvordan vores krigshistorie har formet menneske, stat og samfund i Danmark i mere end tusinde år. Kurset dækker perioden fra man begynder at kunne skimte opridset til en dansk statsdannelse til krigen i Afghanistan i dag.

Århus: Topnazister - ledende personer i det nazistiske tredje rige

Biografier om ledende personer fra det nazistiske diktatur i Tyskland kaster nyt lys over det nazistiske diktatur og dets vision om en nyordning af Europa. Hør hvordan.

Århus & Herning: Slag der ændrede verden

Få den militærhistoriske beretning om verdenshistoriens afgørende slag. Hvad var baggrunden for dem og hvilken teknologisk og militær udvikling er de udtryk for? Vi starter med søslaget i 1588, Den Spanske Armada, og fortsætter med slag fra det 17. årh. til vores egen tid.

Siden sidst ...

Mødeaften om Livjægerkorpsets musik

På trods af efterveerne fra snestormens trafikkaos havde omkring 15 medlemmer ladet sig friste til at give møde. De kunne glæde sig over et meget inspirerende foredrag om livjægerkorpsets musik af en veloplagt Torben Verner Jensen, der til daglig underviser i, ja netop, valdhorn på Greve musikskole.

Militærmusik, hornsignaler, og hvad deraf følger, er emner, vi sjældent hører om. Så det var nyt for de fleste af os. Foredragsholderen, der havde forsket i livjægerkorpset og dets musik siden 1964, oplyste at Frederik 6 oprettede Kongens Livjægerkorps 15. april 1801, efter forbilleder fra tilsvarende tyske, franske- østrigske og amerikanske korps.

Livjægerkorpset benyttede valdhorn i lighed med artilleriet og borgervæbninjerne. Tidligere havde man benyttet det såkaldte halvmånehorn, hvis historie kan føres tilbage til omkring 400 år f.Kr. Men på grund af dets begrænsede tonemuligheder som reelt bestod af 4 toner, gav det kun mulighed for simple signaler. Livjægerkorpset havde derfor valgt at benytte valdhorn, som havde et betydeligt større antal toner og en flottere klang. Det var vigtigt, når man skulle signalere til hinanden bag fjendens linier, at man kunne sende indviklede signaler, som var svære at efterligne. Ud over det store antal toner, kunne man ændre tonerne med en halv tone ved at holde hånden inde i hornets tragt. I begyndelsen havde valdhornene ikke ventiler. De blev opfundet i 1815.

Valdhornsignalerne er ikke nedskrevet, men det er lykkedes for foredragsholderen at finde en række marcher og såkaldte nonetter (musikstykker for 9 valdhorn). Bl.a. har den schweizisk fødte komponist, violinist og sanger Jean Baptiste Edouard Dupuy skrevet en række marcher og sørgemarcher for valdhorn. Dupuy kom til København 1799 efter at være flygtet fra Sverige på grund af majestætsfornærmelse. I forbindelse med englændernes bombardement af København lod han sig indrullere i livjægerkorpset, hvor han blev udnævnt til løjtnant. Under sit ophold i Danmark blev han gift og fik 2 børn. Han var på mange måder en meget aktiv person og blev efter ca. 10 år i Danmark udvist, da det blev opdaget, at kongehuset var repræsenteret blandt hans adskillige elskerinder.

Som et helt uforglemmeligt indslag

Foto: Finn Hillmose

blev de fremmødte inddraget i indslaget, idet man på stedet dannede Chakotens herrekor, som med malmfulde røster sang en af Dupuys sørgemarcher. Som forsanger havde Torben Verner Jensen indforskrevet musiker (valdhorn) i livgarden Martin S. Cholewa, og selv påtog han sig valdhornledsagelsen til afsyngningen. Ikke et øje var tørt. Beklageligvis findes der ingen optagelse af denne stærke oplevelse. Imidlertid skal Chakotens læsere ikke snydes for lidt af atmosfæren omkring afsyngelsen. Selve den kraftfulde tekst til sørgemarchen gengives nedenstående. Forfatteren til teksten er ukendt.

*Stridsbroder, ven, som nordisk mand
for fødestavn du stred og faldt!
Livet dig gav Dannemarks land;
Herligt din gæld har du betalt!*

*Døden er stolt, når vi som du
segne til værn for fædrekyrst;
Evgit dit navn kommes i hu!
Præget det står dybt i vort bryst*

*Fra Himlens glans sku til os ned!
Sign du vor færd! Opliv vort mod!
Tro vi som du holde vor ed;
Indsegl du gav den med dit blod.*

*Brødre, ræk hånd! Sværg ved hans grav;
Hævnes skal! –Ve, fjende, dig!
Troskabens ed, Danmark vi gav
Gentager højt blandt voldsmands lig!*

CM

Besøg på Forsvarsbiblioteket

Forsvaret har indtil for nylig haft tre biblioteker. Det ældste er Marinens Bibliotek, etableret i 1765 af Frederik 5, som først lå på Søofficersskolen på Gammelholm og siden har skiftet adresse et par gange. 20 år efter Marinens Bibliotek oprettedes Det Kongelige Garnisonsbibliotek i 1785 af kronprins Frederik 6. Det lå først på Kongens Nytorv i København og siden haft flere adresser. Det nyeste bibliotek er naturligvis Flyvevåbnets Bibliotek fra 1923. I 2009-10 er de tre bibliotekers samlinger kommet under samme

Som forsanger til sørgemarchen havde Torben Verner Jensen indforskrevet musiker ved livgarden Martin S. Cholewa, mens han selv ledsagede med valdhorn.

tag i Kastellet, idet KGBs tidligere lokaler fremover skal være hjemsted for det, som i dag hedder Forsvarets Bibliotek.

På vores mødeaften onsdag den 3. marts bød bibliotekets leder, Simon Bering Papousek, velkommen i de velkendte lokaler, hvor vi fik rig lejlighed til at bese de bogsamlinger, der umiddelbart er tilgængelige, og hvor Simon fortalte om bibliotekets nye status.

I virkeligheden er det en gammel vision at sammenlægge forsvarrets tre biblioteker, da det første forslag om at lægge de to daværende biblioteker sammen blev fremsat i 1844. Nu er tanken ført ud i livet, og Forsvarets Bibliotek er nu et offentligt forskningsbibliotek. Fagområdet er militært og krigshistorisk, og formålet er at støtte de tre officersskoler, at give biblioteket et fagligt løft – og at føre det ind i en moderne informationsverden, hvor bøger blot er én ud af mange informationskanaler.

Simon fortalte, at biblioteket er på vej til at digitalisere dele af samlingerne, og at man har interessante planer om at skabe et bibliotekslokale for nogle af de gamle bøger og andre materialer, så de for alvor kommer til deres ret.

Efter Simons gode introduktion til Forsvarets Bibliotek præsenterede en af bibliotekets medarbejdere, Jørgen Kunze Christensen, fem skatte fra bibliotekets gemmer. Han havde valgt at vise og fortælle om et håndskrevet manuskript med håndkolorerede tegninger fra 1570 om artilleri; en bog om renæssancens krigskunst fra 1596; en bog fra 1607 af De Geyn indeholdende et første forsøg på at skrive et reglement for at behandle musketter m.v.; bogen Der Teutsche Soldat fra 1728, som var en periode, hvor Danmark var en af de mest militaristiske stater i Europa; og endelig en bog med meget fornemt udførte tegninger af kadetter om sø- og landartilleri, våbensystemer og kanoner. Der var efterfølgende stor interesse blandt de omkring 20 deltagere for at se nærmere på de sjældne bogskatte.

H.D.

Præsidenten aflægger beretning

Generalforsamling efterlyser webmaster

Selskabets generalforsamling fandt sted lørdag den 10. april i Kastellet, og der var et fornemt fremmøde med 20 deltagere.

Ole Thureholm blev valgt til dirigent, og han førte med kyndig hånd forsamlingen gennem dagsordenen.

I sin beretning efterlyste Selskabets præsident, Hans Chr. Wolter, en ny webmaster til Selskabets hjemmeside. Den hidtidige webmaster gennem en lang periode, Kaare Myltoft, trapper stille og roligt ned, og han fik stor ros for den indsats, han har lagt i at skabe en god og præsentabel hjemmeside. Hans nedtrapning/afgang vil imidlertid efterlade et tomrum, som det er

Ole Thureholm styrede med kyndig hånd igennem generalforsamlingen.

vigtigt for Selskabet af få udfyldt. Der skal derfor lyde en opfordring til, at et medlem i Selskabet træder frem og påtager sig den vigtige rolle at tilse og udvikle hjemmesiden. Vi har behov for at finde kompetent hjælp. Det er vigtigt for Selskabet, understregede Hans Chr. Wolter.

I sin beretning rettede han en tak til redaktøren af tidsskriftet Chakoten gennem tre årgange, Claus Mogensen. Han fremhævede redaktørens exceptionelle indsats som redaktør og takkede for det høje niveau, han i sin redaktørperiode har løftet bladet op til. Han takkede samtidig Chakotens layouter, Finn Hillmose, for at skabe et indbydende og kvalitetspræget tidsskrift.

En tak lød der også til arbejdsgruppen, som har gennemført Miniaturemilitær i Kastellet. Selvom Miniaturemilitær ikke blev stort annonceret sidste år, kom der flere end 1.000 gæster, der så de arbejdende værksteder og reenactment, hvor Finn Thorsen Hansen, Svend Nielsen, John Sjøberg, Martin Davidsen, Christian Raun, Leif Christensen, Kim Lee Christensen, Warmi Hansen, Niels Eriksen og Hans Chr. Wolter viste frem. Det hele blev organisatorisk båret af Christian Raun, Aksel Willumsen og Leif Christensen.

Bestyrelsens beretning blev enstemmigt godkendt.

Selskabets kasserer, Henning Bjerg Kristensen, fremlagde regnskabet for 2009. Det viste indtægter på 66.862 kr. og udgifter på 66.645 kr., hvilket giver et beskedent overskud. Selskabets formue er på godt 60.000 kr.. Regnskabet blev godkendt.

Bestyrelsen havde fremsat et forslag om at forhøje kontingentet med 25. kr., så årskontingentet fra 2011 bliver 325

kr. for medlemmer i Danmark og 375 kr. for medlemmer uden for Danmark. Et mindretal i bestyrelsen ønskede et uændret kontingent. Generalforsamlingen vedtog kontingentforhøjelsen med 16 stemmer mod 4.

Til bestyrelsen var der genvalg over hele linjen. Hans Christian Wolter blev genvalgt som Selskabets præsident. Til bestyrelsen var der genvalg af Aksel Willumsen, Christian Raun, Claus Mogensen, Henning Bjerg Kristensen og Leif Christensen. Som suppleanter blev Finn Hillmose og Henrik Denman genvalgt. Christian Hesselberg og Ole Thureholm blev genvalgt som revisor og revisorsuppleant.

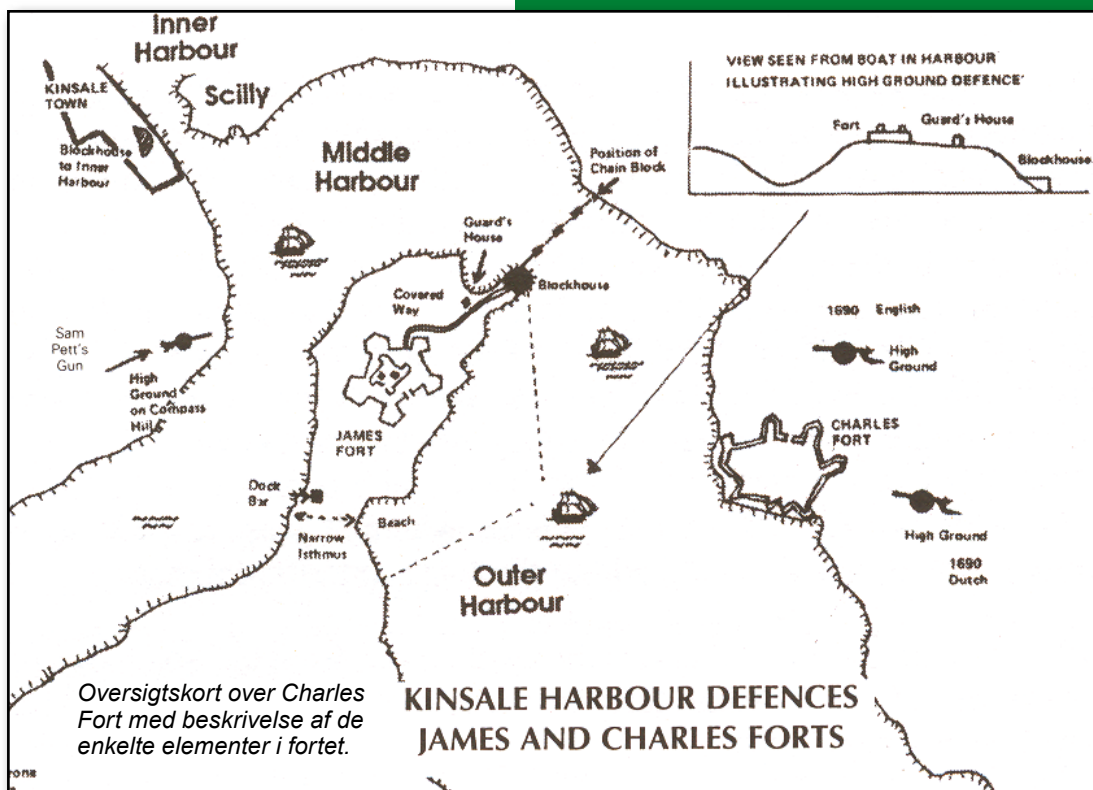
Under eventuelt var der en forespørgsel om, hvor længe foredrag må vare ved medlemsmøderne. Der var forståelse for, at de generelt ikke bør vare meget længere end en time.

Helle Sihm foreslog, at man omfordeler kategorierne ved årskonkurrencen, så medlemmer, der fremstiller alt selv, bliver tilgodeset. Bestyrelsen vil tage dialogen om kriterierne bedre kan tilpasses i fremtiden.

Bestyrelsen blev desuden bedt om at undersøge muligheden for at finde et større lokale til julemødet, hvor fem-ti medlemmer senest blev afvist, fordi der i de tildelte lokaler i Kastellet ikke er tilstrækkelig plads til de mange medlemmer, der ønsker at deltage. Udfordringen er, at et lokale andetsteds vil være dyrere, men Selskabet kan i givet fald kompensere ved at give et tilskud til julemødet.

Medlemmerne havde medbragt rigtig meget til den forudgående børs, hvor omsætningen også blev fin, så meget militaria skiftede ejermand den dag.

H.D.

I tusinder af år er Bandon-floden løbet ud i havet i det sydøstlige Irland. Det smukke landskab med den bugtende flod bærer spor af tidlige indvandrere fra fastlandet. Geologiske ændringer i landskabet har medført, at floden gradvist over det lange spand af tid har flyttet sit leje, således at det har dannet en række af dybe, beskyttede naturhavne tæt på kysten. På dette sted opstod den historiske havneby Kinsale ved et kloster grundlagt af St. Multose i det 6. århundrede. I det 9. århundrede kom vikingerne fra Skandinavien og byggede en handelspost.

Den gode naturhavn ydede deres skibe beskyttelse i dårligt vejr. Når man står og ser ud over bugten, kan man let forestille sig den rædsel, der må have besat indbyggerne, når de så de store firkantede sejl nærme sig indsejlingen til havnen. Til gruppen af tidligere indvandrere til området ved Kinsale hører også normannerne, som byggede en mur omkring byen i det 13. århundrede og gjorde Kinsale til en vigtig handelsby.

For lige kort at trække linien tættere til vor tid var det her, 15 km fra kysten, at knap 1200 passagerer og besætning blev dræbt, da det britiske passagerskib Lusitania blev torpederet af den tyske ubåd U20 den 7. maj 1915 på vej til Liverpool.

Forsvars- værkerne ved Kinsale i det sydlige Irland

Af Claus Mogensen

Kinsale i det 16. og 17. århundrede

Som et resultat af sin store oversøiske handel var Kinsale blevet en af de mest betydningsfulde havnebyer på sydkysten i det 16. århundrede. Fæstninger og forsvarsværker skød op på strategiske steder langs floden og ved indsejlingen til havnen. På en halvø, der skyder ud i havnen og danner den ene side af indsejlingen, blev fortet Castle Park bygget, og på den modsatte side af indsejlingen opførtes forløbererne for Charles Fort, Ringcurran Castle. I forhold til de senere fæstningsværker har de oprindelige forter været beskedne og ikke bestået af meget mere

end et udkigstårn og nogle skanseanlæg. Forterne har oprindeligt været en del af normannernes forsvarsværker, som siden er holdt ved lige af lokale ledere. Castle Park blev efter slaget ved Kinsale i 1601 revet ned og erstattet af James fort, og Ringcurran Castle blev i 1677 erstattet af et stenfort, som fik navnet Charles Fort til ære for Kong Charles 2.

I Irlands lange og spændende historie tager det syttende århundrede nok førsteprisen som det mest dramatiske. Her blev kimen lagt til de konflikter, vi stadig kender efterveerne af i dag. I alle de 3 store konflikter, fra den såkaldte sidste armada med slaget ved

I det sydøstlige hjørne af Irland ligger Kinsale, hvor fæstninger og forsvarsværker har haft en betydningsfuld rolle i flere århundreder. Spanske skibe invaderede i 1601 området og jog englænderne ud af byen, og dermed var scenen sat for slaget ved Kinsale. Et slag, der på afgørende vis fik stor betydning for Irlands historie og fremtid

Kinsale i 1601 over Cromwells erobring af størstedelen af Irland i midten af århundredet til konflikten mellem William af Orange og James 2. i 1690, spiller Kinsale og forterne ved indsejlingen til havnen en nøglerolle i kraft af den gode naturhavn og den geografiske placering.

Den Sidste Armada og slaget ved Kinsale 1601

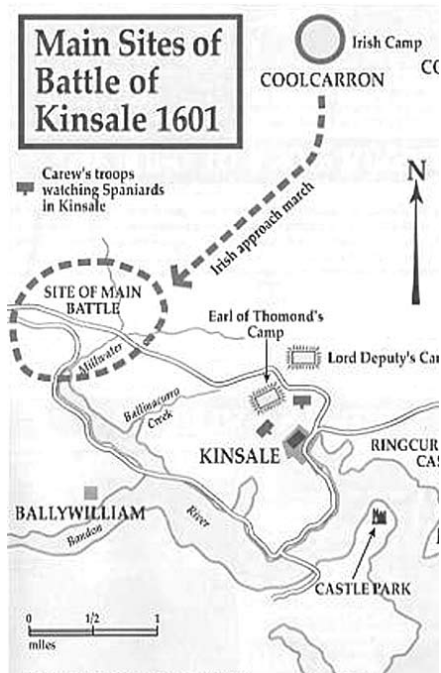
Kampen mellem katolikker og protestanter

Elizabeth den 1. (1533-1603) kom på tronen i 1558. Hun var en overbevist protestant og genoptog og eskalerede kampen mellem katolikker og protestanter. Irland kom i fokus, fordi Reformationen reelt ikke var gennemført her endnu. I 1579 landede en blandet spansk-pavelig styrke i Sydvestirland og støttede de katolske oprørere. Fra begge sider blev krigen ført som udryddelseskrig. På grund af den religiøse kløft og fornyede grusomheder blev der sjældent givet pardon.

Henrettelsen af Marie Stuart den 8. februar 1587 i England var det forelø-

bige højdepunkt og udløste Filip den 2.'s angreb med den store Armada mod England i 1588 med deltagelse af 130 fartøjer. Englands landstridskræfter var overskuelige, og i Spanien mente man, at en landgangsoperation havde gode udsigter. Derfor havde skibene flere soldater end sømænd ombord. Det storslåede forehavende havde krævet lange og kostbare forberedelser og blev en gigantisk fiasko. De spanske skibe var tunge og vanskelige at manøvrere. Ikke blot i manøvre dygtighed, men også i ildkraft var de englænderne underlegne.

Den store armadas nederlag var et hårdt slag for Filip 2.. Håbet om at besejre England måtte skrinlægges. Der var dog ikke tale om, at nederlaget var nogen definitiv katastrofe for den spanske sømagt. De skibe, der var gået tabt, blev erstattet og krigen mod England fortsatte frem til 1604, hvor Elisabeths død i 1603 og Marie Stuarts søn, James 1.'s (1566-1625) efterfølgende tronbestigelse banede vej for en fredsslutning. James 1.'s dronning Anne var en datter af Frederik 2., og dermed er James 1. svoger til Christian 4. Et forhold, som Christian 4. senere uden held forsøger at udnytte i sin udenrigspolitik.

De vigtigste kampområder for slaget ved Kinsale 1601, mellem den engelske hær, irerne og de indesluttede spaniere.

Dronning Elizabeth 1.
1533-(1558)-1603.

Forholdene i Irland og spaniernes ankomst til Kinsale

I Ulster havde den stærkeste og mest uafhængige af de irske jarler, Hugh O'Neill af Tyrone, været Englands

Forsvarsværkerne ved Kinsale

Fortsat fra forrige side

støtte og holdt Ulster uden for oprørene indtil 1595. I denne periode havde han udbygget sin magt over de mindre stormænd og moderniseret sin hær. Nu valgte han i samarbejde med en anden jarl, O'Donnell of Tirconnell, at forsvare Ulster og resten af Irland mod Elisabeths systematiske fremmarch. Han slog Elisabeths styrker under Sir Henry Bagenal i slaget ved Yellow Ford 10 km nord for Armagh i det nordøstlige Irland og satsede på, at spanske allierede ville komme ham til undsætning i den videre kamp.

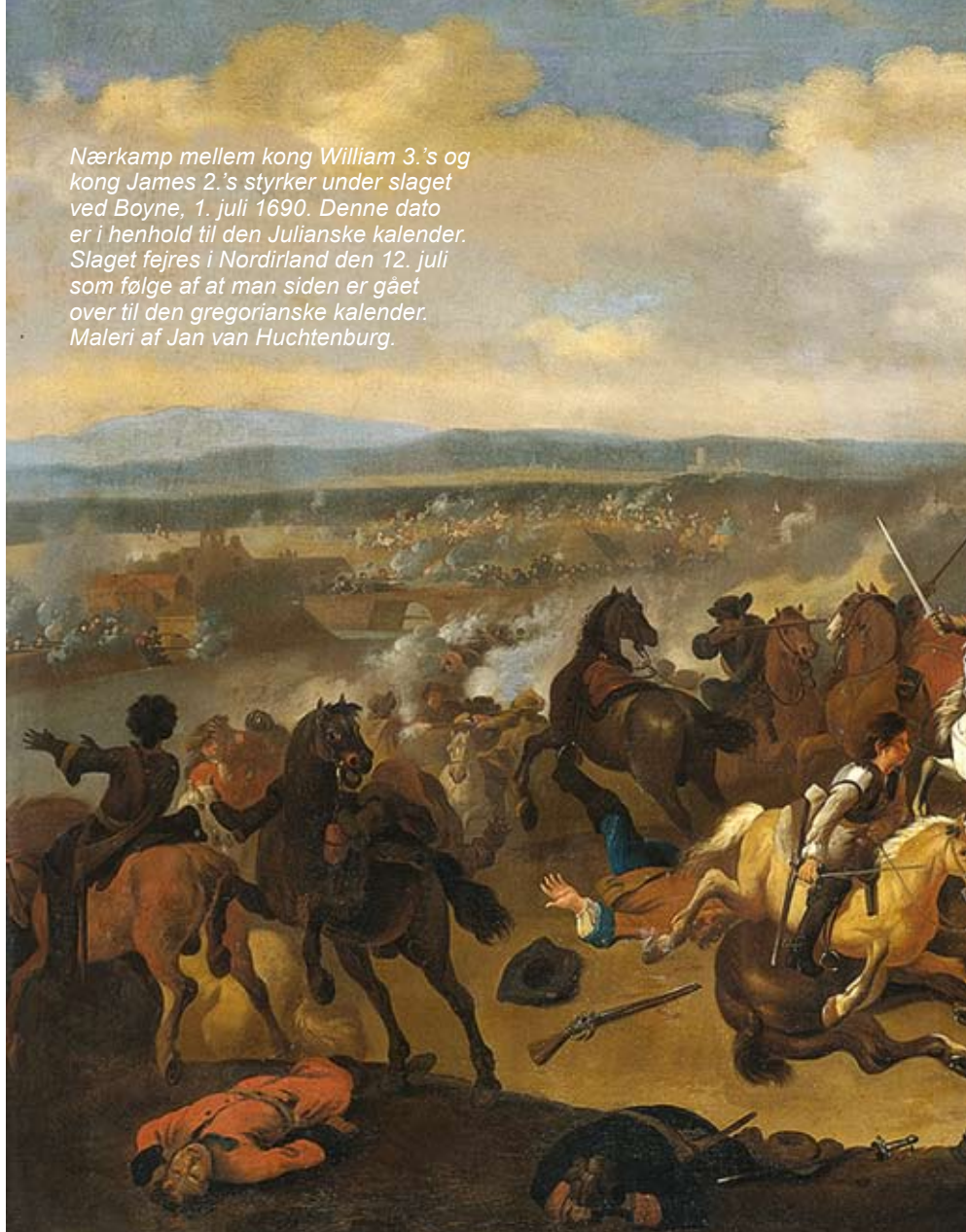
Spanierne kom også, men ikke på nordkysten, hvor han havde behov for dem. I september 1601 sejlede de første af en flåde på 26 spanske skibe med knap 4000 soldater under ledelse af Don Juan d'Aguila ind i den dybe, beskyttede naturhavn ved Kinsale. Det var de overlevende af en flåde på 35 skibe, som forlod Lissabon (som var en spansk havn på dette tidspunkt) 3 uger tidligere og derefter mødte en nordvestlig storm ud for den irske kyst. Kinsale-armadaen var beordret af den nyligt kronede Philip 3 af Spanien. Invasionen skulle ses i sammenhæng med en serie af ekspeditioner og landgangsforsøg på den engelske og irske kyst over en periode på 13 år, der tog udgangspunkt i Den Store Armada i 1588. De jagede englænderne ud af byen, og dermed var scenen sat for slaget ved Kinsale. Et slag, der på afgørende vis fik enorm betydning for Irlands historie og fremtid.

Indeslutningen af spanierne i Kinsale

Fra et spansk synspunkt var et støttepunkt i Kinsale et godt udgangspunkt for en senere invasion af England samt en trussel mod den sydengelske skibsfart. Don Juan d'Aquila var imidlertid utilfreds med situationen i Kinsale. Ikke alene var han afskåret fra sine nordlige allierede, som var under hårdt pres af de engelske styrker, men han modtog heller ingen støtte fra de lokale ledere. Rideudstyr bragt fra Spanien var til ingen nytte, da de lovede heste ikke kom. Hertil kom, at flådechefen efter ordre afsejlede med flåden efter 9 dage og overlod havnen til blokade af den engelske flåde.

Spanierne beredte sig på forsvar og besatte strategiske højdepunkter rundt om byen. I hundrede dage bevarede spanierne herredømmet over Kinsale.

Nærkamp mellem kong William 3.'s og kong James 2.'s styrker under slaget ved Boyne, 1. juli 1690. Denne dato er i henhold til den Julianske kalender. Slaget fejres i Nordirland den 12. juli som følge af at man siden er gået over til den gregorianske kalender. Maleri af Jan van Huchtenburg.

Elisabeths ansvarlige i Irland, Lord Mountjoy, erkendte faren ved at have 4000 spanierne i ryggen, og han reagerede hurtigt. Mindre end en måned efter den spanske landgang slog han lejr udenfor Kinsale. Englænderne begyndte straks at vinde de strategiske positioner tilbage herunder Castle Park, og det nærliggende støttepunkt Ringcurran Castle. Herved blev englænderne igen i stand til at benytte Kinsale havn.

I yderligere 2 måneder ydede spanierne modstand og udstod belejringen, og ved adskillige lejligheder gik de i offensiven og ydede konstant pres på englænderne. Blandt andet lykkedes det dem ved natudfald at fornagle alle kanonerne i 2 engelske kanonbatterier. Dag for dag blev situationen dog vanskeligere for begge styrker. Englænderne havde ved deres ankomst ryddet alle afgrøder i et bælte på 8 kilometer rundt om byen og havde nu svært ved at skaffe proviant. 40 soldater døde dagligt af lejrpsygdomme.

Slaget ved Kinsale 1601

For at støtte spanierne marcherede O'Donnell, O'Neill og en række andre irske ledere sydpå med deres styrker. Først mod det engelskkontrollerede Dublinområde, hvor de angreb og erobrede en række forter i et forsøg på at trække nogle af Lord Mountjoys tropper væk fra spanierne i Kinsale. Da det ikke lykkedes marcherede de videre mod Kinsale, hvortil de ankom med 6500 mand i begyndelsen af december 1601. Her gjorde de fælles sag med en spansk enhed på 700 mand, der nylig var landsat på kysten. De lagde sig uden om den engelske ring af ca. 6000 soldater omkring byen. Men i stedet for at udsulte fjenden, som situationen betragtet ville have været fornuftigst, forsøgte man at bryde belejringen og få spanierne i byen til at foretage et samtidigt udfald.

Irerne forsøgte at foretage en omgående bevægelse om natten uden for englændernes synsvinkel. Men på grund af dårligt vejr mistede de irske styrker orienteringen og kontakten med hinan-

og førte til, at soldaterne flygtede, og slaget var tabt. Et samtidigt udfald fra de indesluttede spaniere kunne muligvis have forhindret den engelske sejr. Men det var ikke lykkedes at koordinere indsatsen. Da spanierne blev klar over, at irerne var slået effektivt, forhandlede de en ærefuld overgivelse med fri hjemrejse til Spanien. Kildematerialet har meget forskellige angivelser for styrkeforholdene. Nogle angiver omkring det dobbelte antal for englænderne og andre et betydeligt lavere antal.

Cromwells erobring af Irland 1649-51

Borgerkrigen i England blev afsluttet med Kong Charles 1.'s henrettelse den 30. januar 1649 og monarkiets og overhusets ophævelse. Den ny republik stod imidlertid over for en række vanskelige problemer.

Der var intern rivalisering blandt aktørerne på den vindende side, de såkaldte puritanere. Men der var også andre trusler. Bl.a. greb irlænderne og skotterne til våben til støtte for Charles 2., en søn af den henrettede konge. Charles 1.'s nevø, Prins Rupert fik Charles 2. udråbt til konge af England i St. Multose kirke i Kinsale, 11 år før han blev kronet i London. Hærens øverstkommanderende, Oliver Cromwell (1599-1658), viste beslutsomhed og handlekraft og tog i perioden august 1649 til maj 1650 til Irland med en hær på 20.000 mand ledsaget af et omfattende arsenal af artilleri og med støtte fra flåden. Hans felttog er mest kendt for belejringen og erobringen af Drogheda og Wexford, som udviklede sig til massakrer. Det var i europæisk krigsførelses ånd på denne tid ikke at spare forsvarerne i fæstninger, der ikke ville overgive sig uden kamp.

Cromwells felttog mistede imidlertid hurtigt momentum. Sygdom og behovet for at bemane de erobrede forsvarsanlæg reducerede størrelsen af hans hær, og han måtte opgive belejringen af Waterford. Han genoptog felttoget i 1650 og fik en række byer til at overgive sig mod favorable vilkår til indbyggere og forsvarere. Blandt disse byer var Kinsale, hvor han fik overrakt byens nøgler i slutningen af 1649. Selv om han led nederlag ved Clonmel, gik flere og flere tidligere støtter af kongen over til ham. Han kunne derfor returnere til England i triumf, medens hans generaler gradvist fik kontrol med hele Irland. Den skånselsløse hårdhed, som blev udvist, og den efterfølgende omfattende jordkonfiskation til fordel for engelske godsejere skabte sår, som aldrig er blevet helet. ▶

Oliver Cromwell
1599-(1649)-1658.

Charles 2.
1630-(1661)-1685.

James 2.
1633-(1685)-1701.

den, og da englænderne alligevel opdagede irerne og deres intentioner, slog de til med stor styrke. En afgørende forskel var englændernes større og bedre kavaleri, som indledningsvis slog O'Neills

styrker. Da O'Donnells kavaleri havde omgrupperet, angreb det i mørket sit eget fodfolk eller blev presset ind i det af det overlegne engelske kavaleri. Det skabte naturligvis panik og forvirring

Forsvarsværkerne ved Kinsale

Fortsat fra forrige side

De 2 kongers krig 1689-91

I 1685 kom Charles 2.'s (1630-1685) bror, James 2. (1633-1701), på tronen i England. Ligesom sin forgænger var han katolik. Relationerne mellem konge og parlament var dog gode i begyndelsen, men blev hurtigt dårlige. Allerede i sit første regeringsår udsatte han det siddende parlaments møder indtil videre, og det blev ikke sammenkaldt mere i hans regeringstid. I 1688 blev spændingen akut efter en række hændelser; bl.a. nedkom hans katolske hustru med en søn. Hidtil havde det store flertal af protestanter (ca. 98%) i England kunnet trøste sig med, at James ville blive efterfulgt af sine 2 protestantiske døtre med sin første kone Anne Hyde.

I et brev underskrevet af syv fornemme adelsmænd blev Nederlandenes statholder, William 3. af Oranien (1650-1702), opfordret til at komme til England med en militærstyrke. Motiveringen var, at der i England herskede almindelig utilfredshed med James' regering, som truede religionen, friheden og ejendomsretten. Det har givetvis også spillet ind i valget af William 3., at han ud over at være søn af Charles 1.'s ældste datter, var gift med James 2.'s ældste datter Mary 2. Stuart (1662-1694) og dermed svigersøn til James og nr. 3 i arvefølgen til den engelske trone.

William tog imod invitationen og sejlede i 1689 med en flåde med soldater ombord til Sydengland. Uden blodudgydelse marcherede han til London, og James måtte flygte til Frankrig, idet han ingen støtte havde i den engelske hær, flåde eller befolkning. Ved afrejsen til Frankrig smed han sit kongelige

segl i Themsen, hvilket blev taget til indtægt for abdikation. William og Mary blev herefter erklæret for fælles herskere, således at den længstlevende skulle fortsætte alene.

Kun i det katolske Irland mødte William modstand. I 1689 landede James 2. i Kinsale med fransk støtte i et forsøg på at generobre den engelske trone og blev godt modtaget af befolkningen. Med sine katolske tropper forsøgte han at besætte det protestantiske grevskab Ulster. Det blev en voldelig tid, hvor terror og grusomheder hørte til dagens orden. Men William sendte tropper til øen, og vandt en klar sejr over James i et af irsk histories mest betydningsfulde slag ved floden Boyne i 1690, hvorefter James atter måtte rejse til Frankrig. Williams hær var på 36.000 mand, hvorimod James havde 25.000 irere og franskmænd. Williams hær bestod ud over englændere, hollændere, huguenotter og tyskere også af danskere. Vor egen Christian 5. benyttede muligheden for at få lidt indtægter og lejede i 1689 et hærkorps på 7000 mand ud til William 3. Der var tale om 6000 mand fodfolk og 1000 kavalerister. De var med til at bekæmpe oprøret i Irland. Samtidig var man fri for at betale underhold til tropperne, når de var lejet ud.

Med James 2.'s tilbagekomst til de britiske øer i 1690 åbnede han samtidig et mareridt af en arvefølgekrig under navnet Jakobineroprøret. Ud over at James 2. også var valgt til konge i Skotland under navnet James 7. fandt oprøret næring i konflikten mellem katolikker og protestanter, skotternes util-

Oversigt over slaget ved Boyne, 1. juli 1690. Det engelske artilleri støtter overgangen over floden Boyne. På den modsatte side kæmper kong William 3.'s styrker mod kong James 2.'s styrker. Malet af Jan Wyck 1693. National Gallery of Ireland

fredshed med det engelske overherredømme og franske interesser i at støtte konflikten og dermed flytte fokus fra kampe på fastlandet til nye fronter på de britiske øer. Jakobineroprøret fandt først sin endelige afgørelse med James' sønnesøn Charles Edward Stuarts, - "The Bonnie Prince Charles" (1720-1788) - nederlag i slaget ved Culloden ikke langt fra Inverness i Skotland den 16. april 1746.

Efter slaget ved Boyne rykkede Williams styrker under fælles kommando af Marlborough og Würtemberg mod Kinsale og angreb både Charles Fort og James Fort, som var loyale over for James 2. James Fort blev først belejret, men efter at en tønde krudt eksploderede og dræbte 80 mand af garnisonen overgav de resterende 250 sig.

Med erobringen af James Fort kunne opmærksomheden koncentreres mod Charles Fort på den anden side af havnen.

Kanonbatterier blev opstillet på de højere beliggende områder over Charles Fort, og der blev gravet skyttegrave til at yde dækning for tropper, der blev ført frem mod fortet. Efter 13 dages belejring inklusive 3 dages kontinuert bombardement blev der skabt et hul i forsvarsværkerne. Forsvarerne fik tilstået fri afmarch til Limerick mod at overgive fortet.

De såkaldte "Irish Wild Geese"

Som en del af fredsftalen underskrevet i Limerick i 1691 fik de irske styrker mulighed for fri afrejse. Det antages, at op mod 20.000 irske soldater benyttede sig af tilbudet og sejlede til Frankrig. Englænderne overholdt efterfølgende ikke deres del af aftalen. De forfulgte katolikkerne og tog deres land og deres borgerrettigheder.

Hermed begyndte sagaen om "the Wild Geese". I det følgende århundrede indeholdt den franske hær en irsk brigade, som hele tiden blev holdt ved lige med en fortsat strøm af unge mænd fra Irland. Nogle sluttede sig til brigaden for eventyrets skyld, andre for at få et job, men rigtig mange for at bekæmpe den gamle fjende, England. Det anslås, at mere end en halv million irere er døde i kamp for Frankrig.

Forterne ved indsejlingen til Kinsale havn

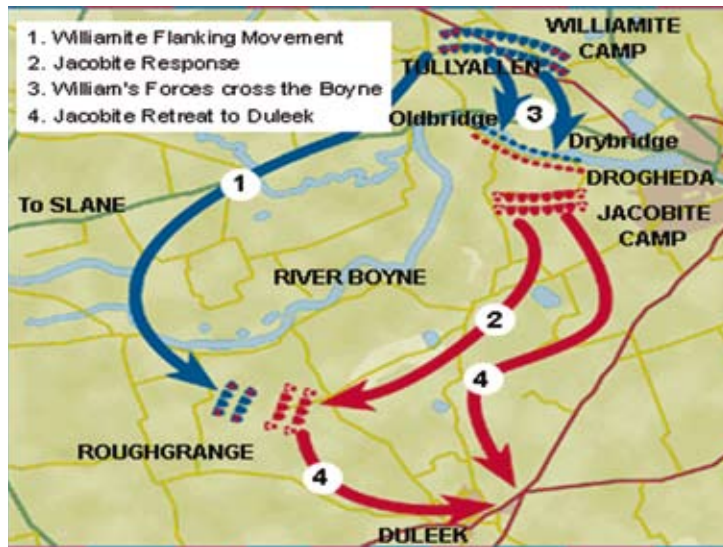
James Fort

Efter slaget ved Kinsale i 1601 begyndte fæstningsbyggeriet ved Kinsale med opførelsen af James Fort på resterne af Castle Park, et ligesidet femkantet fort med 5 bastioner. Fortet var designet af Poul Ive, som også havde ansvaret for konstruktionen. Fortet var omgivet af en jordvold med et brystværn. På ydersiden af brystværnet var en grøft og en ydre skråning (kontreskarpe).

Fortet led under den sædvanlige forsømmelighed af forsvarsværker i fredstid. I 1611 blev jordvoldene udbedret, og indgangspartiet med portvægtsbygning og vindebro renoveret. Fortets garnison var beskeden og forsvar af det store

William 3. 1650-(1689)-1702, regerede i fællesskab med sin dronning Mary 2.

Oversigtskort over slaget ved Boyne floden

fort dermed vanskelig. Som følge heraf blev et mindre firkantet stenfort med en halvbastion i hvert hjørne bygget inde i fortet. Fortet klarede sig mod Ormondisterne (tilhængere af Charles 1.) i 1642, men i 1649 overgav det sig efter en kort kamp til Cromwells styrker. Selv om fortet lå strategisk placeret, var det sårbart på grund af Compass Hill på den modsatte side af floden.

Da Cromwells fremrykkende styrker drog ind i Kinsale, blev en kanon opstillet på bakken og med en tidligere artillerist fra fortet, Sam Pett indledtes et bombardement af fortet. Da en deling kavalerister samtidig krydsede floden og rykkede frem mod fortet, indstillede fortet modstanden og overgav sig.

De beskedne ruiner, der i dag er tilbage af James Fort er knap et besøg værd. Men den flotte udsigt fra ruinerne over bugten og over mod det senere byggede Charles Fort retfærdiggør til fulde et besøg på stedet.

Charles Fort

Den hollandske blokade af indsejlingen

Dronning Mary 2. 1662-(1689)-1694, regerede i fællesskab med kong William 3.

til Themsen i 1667 understregede den generelle mangel på effektivt kystforsvar i England. I det selv samme år besluttede jarlen af Orrery at reorganisere og udbygge forsvaret af Kinsale havn. Nye jordvolde med kanonbatterier blev opført oven på resterne af Ringcurran Castle. En bom eller en kæde blev lagt tværs over havneindsejlingen, og på den modstående side neden for James Fort blev opført et skanseanlæg med et batteri på 10 kanoner, således at forterne på hver side af indsejlingen kunne udsætte en indsejlede fjende for krydsild. Forsvarsværkeres styrke blev dog aldrig afprøvet, idet England samme år sluttede fred med sine fjender.

Fra det 17. århundrede blev design og konstruktion af forter i bl.a. Irland influeret af design fra det europæiske fastland, især af Ludvig 14.'s chefingeniør, Sebastien de Vauban (1633 – 1707). Vauban var specialist i belejringskrigsførelse, og under ham nåede fransk befæstnings-teknik sit højdepunkt. I 1677 besluttes det så at erstatte Ringcurran Castle med et nyt stenfort. Charles Fort er opkaldt efter Charles 2. og designet af arkitekt William Robinson, superintendent of Fortifications.

Designet af Charles Forts volde og bastioner samt dækkede adgangsveje fulgte Vaubans principper, men i stedet for det sædvanlige ligesidede femkantede fort blev fortet tilpasset topografien på stedet. Fortet var primært beregnet til at forhindre fremmede flådestyrker i at komme ind i Kinsale havn. Fortet kunne overvåges fra højere beliggende områder på landsiden, og selv om det var omgivet af en voldgrav, var det sårbart for angreb fra landsiden.

Hvis man ser på grundplanen for fortet, bemærker man, at 2 af fortets 5 bastioner vender mod havet. Det er Devil's og Charles' bastioner. De var stærkt bestykkede, da angreb altid var ventet fra havet. Ud over kanonerne på ▶

Forsvarsværkerne ved Kinsale

Fortsat fra forrige side

kanondækket på toppen af bastionerne var der bygget bombesikre kasematter inde i bastionerne, hvorfra kanoner også kunne skyde ud over indsejlingen til havnen. De 3 andre bastioner Cockpit, Flagstaff og North vender mod land og nord. Flagstaff-bastionen er designet som et lille citadel med eget magasin, hvor overlevende kunne trække sig tilbage og forsvare sig hårdnakket en sidste stund.

Snart efter erobringen i 1690 blev reparationer og forbedringer på Charles Fort iværksat. Brystværnene på voldene og bastionerne blev udvidet, kanonplatformene forbedret og en udfalds-port blev opført ved siden af Devils Bastion. Flere bygninger inklusive et nyt vagthus blev opført i begyndelsen af det 18. århundrede.

Igennem det 18. århundrede blev yderligere bygninger opført, skønt Kinsales betydning som flådebase og handelsplads var blevet overtaget af havnen i Cork. Gennem Napoleonskrigene blev fortet yderligere udvidet, og 7 nye kanoner blev placeret på et lavt kystbatteri rettet mod havneindsejlingen. Fortet var fortsat bemandedt igennem det 19. århundrede og blev brugt til træningsformål frem til 1922.

Der knytter sig en særlig tragisk kærlighedshistorie til området omkring fyrtårnet, hvis nederste del benævnes som "the white ladys tower". Der er flere versioner, men lad os tage den, hvor alle de implicerede mister livet. Guvernøren, som var kendt for at opretholde en meget streng disciplin, havde en datter. Da hun på sin bryllupsdag gik en tur med sin nye mand, en officer, så hun blomster mellem klipperne neden for fortets stejle mure og udtrykte ønske om at få dem. Hendes mand beordrede den unge vagt til at stige ned og hente blomsterne, medens han selv overtog vagtforpligtelsen. Officeren, der som bekendt havde været igennem et anstrengende bryllup, faldt i imidlertid i mellemtiden i søvn og måtte derfor lide den tort at blive skudt på stedet for forseelsen, da han blev opdaget af sin svigerfar, guvernøren. Da bruden hørte om denne tragedie, løb hun ud af guvernørens hus (13) i fuldt brudeudstyr og kastede sig ned fra muren. Denne dobbelte tragedie kunne faderen ikke leve med og skød derfor sig selv. Siden da, på forskellige tider hvert år, er en hvid dame rapporteret set i området

omkring guvernørens hus.

I næsten 250 år var fortet garnison for en lang række regiment, som kom og gik. Der er rapporter om farverige parader, når soldaterne marcherede til gudstjeneste i Kinsale. Ensomheden og monotonien i en officers liv i fortet blev brudt ved golfspil på en bane i nærheden eller et besøg i the Club eller the Bowling Green i Kinsale. Soldaterne var kendt for at drikke umådeholdent, og ved mange lejligheder terroriserede de indbyggerne i de omkringliggende landsbyer. Men for de hvervede soldater var fortets kaserne ofte blot et sidste springbræt inden rejsen gik udenlands.

Fortet havde en garnison på 440 mand, som sammen med et tilsvarende antal i fortets kaserne skulle have mad og klæder. Læderet til hestenes udstyr blev forarbejdet lokalt, og overalt bidrog tilstedeværelsen af militæret i Kinsale i betydelig grad til økonomien. Da briterne trak sig tilbage i 1921, blev byens afhængighed af serviceringen af de militære installationer tydelig. Sammen med en samtidig nedgang i fiskeriet var byens økonomi hårdt ramt. Men i takt med industrialiseringen og turismens indtog er byen kommet over det.

Efterspil

Sin sidste rolle spillede Charles Fort i forbindelse med urolighederne omkring Irlands selvstændighed. Parlamentet i London vedtog i december 1920 efter lange og svære forhandlinger og mange

blodige sammenstød i Irland det kompromisforslag, der gik ud på en deling af Irland i en katolsk- og en protestantisk del, hver med sit parlament og med vidtgående selvstændighed i spørgsmålet i indre anliggender. Et år senere blev forslaget vedtaget med et snævert flertal af den irske forsamling i Dublin.

Denne løsning gjorde dog ikke ende på konflikterne. I fristaten Eire blev kravet om fuld selvstændighed stadigt stærkere samtidig med ønsket om at få indlemmet det protestantiske Nordirland. Den gamle britiske flådebase ved Kinsale og Charles Fort blev overdraget til the Irish Free State. Under den efterfølgende borgerkrig fra april 1922 til april 1923 mellem regeringen og republikanerne ødelagde sidstnævnte næsten alt, hvad der kunne være til nytte for regeringen. Jernbaner, radiostationer, broer, politistationer og selv Charles Fort blev brændt ned af den Irske republikanske hær. Om ikke andet forsøgte de i hvert fald på det. Men fortets stærke mure var umulige at ødelægge.

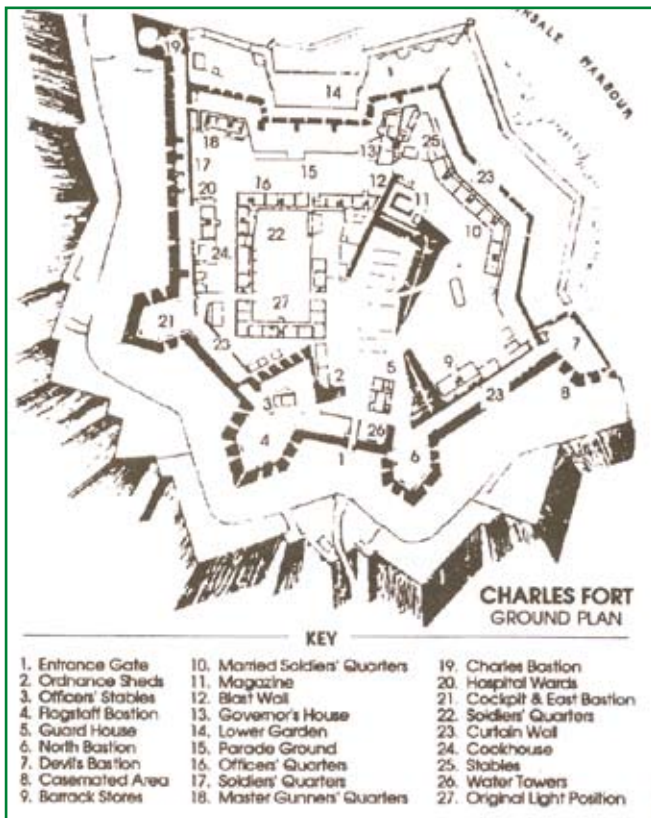
Ruinerne af det meget seværdige stjerneformede Charles Fort, der var i brug indtil Irlands selvstændighed, kan beses daglig i tiden april til oktober. Fortet er i stor udstrækning restaureret og tjener som museum med en historisk udstilling. Det lange solide murværk og den fantastiske udsigt ud over flodmundingen og havnen inviterer til en frisk gåtur i vinden, og måske er du så heldig, at du møder den hvide dame.

Fyrtårn og skanse set fra Devil's bastion.

To carronader i jernrapporter på pladsen efter indgangen uden for fortets informations- og billetkontor.

Oversigtskort over Charles Fort med beskrivelse af de enkelte elementer i fortet.

Entreen er Euro 3,70 for voksne, men af særlig interesse for en betydelig del af selskabets medlemmer kan det oplyses, at seniorer (pensionister) kun skal betale Euro 2,60.

I dag ligger den lille, hyggelige havne- og fiskerby Kinsale fortsat ved Bandonfloden 30 km syd for Irlands næststørste by Cork. Engang var den en vigtig britisk flådehavn med tilhørende forter på begge sider af indsejlingen, anlagt i 1700-tallet for at forsvare Kinsale, hvor katolikker havde forbud mod at bosætte sig. Nu er den et samlingssted for sejlsportsfolk, lystfiskere, turister og - ikke mindst - gourmeter fra ind- og udland. Kinsale er nemlig internationalt kendt for sine fiskerestauranter. Men Kinsales største attraktion ligger fortsat 3 kilometer sydøst for Kinsale og udgøres af det gamle stjerneformede Charles Fort som stadig bevogter indsejlingen til Kinsale. Bevogte er nu nok ikke det rigtige ord, for der mangler noget væsentligt. Bestykningen er væk. Den tog englænderne med, da de rejste. Det er det eneste, der er lidt trist. Et fort er nu mest spændende med kanoner.

Cirkelformede kanonbastioner fra 2. halvdel af det 19. århundrede til denne periodes avancerede fæstningsartilleri.

Kildemateriale:

- 1) Politikens Danmarks historie 1660 – 1721, Den unge enevælde, Bind 8, 3 udgave, 2. oplag, 1985. Politikens Forlag A/S. Af Gunnar Olsen og afsluttet af Finn Askgaard. Under redaktion af John Danstrup og Hal Koch
- 2) Politikens Verdenshistorie, bind 12. Politikens Forlag A/S, København 1982. Hovedredaktør Erling Bjøl
- 3) History of Kinsale, A Field Study Approach. Af John R. Thuillier, BA., H.D.E., M.Ed., udgivet i Irland 2001
- 4) Charles Fort, Visitors Guide, Department of Arts, Heritage, Gaeltacht and the Islands, Kinsale, Co. Cork
- 5) The Oxford Companion to Irish History, edited by S. J. Connolly, Oxford University Press 1998, Oxford, UK.
- 6) Great Battlefields of the World, John Macdonald, Greenwich Editions, London 1996
- 7) Cassell's Battlefields of Britain & Ireland, 2005 Richard Brooks, Weidenfeld & Nicolson, The Orion Publishing Group Ltd., London.

Den 4. oktober 1710 faldt kommandør Ivar Huitfeldt i Slaget i Køge Bugt. I anledning af 300-året for slaget beskrives her baggrunden for de dramatiske begivenheder under Den store Nordiske Krig

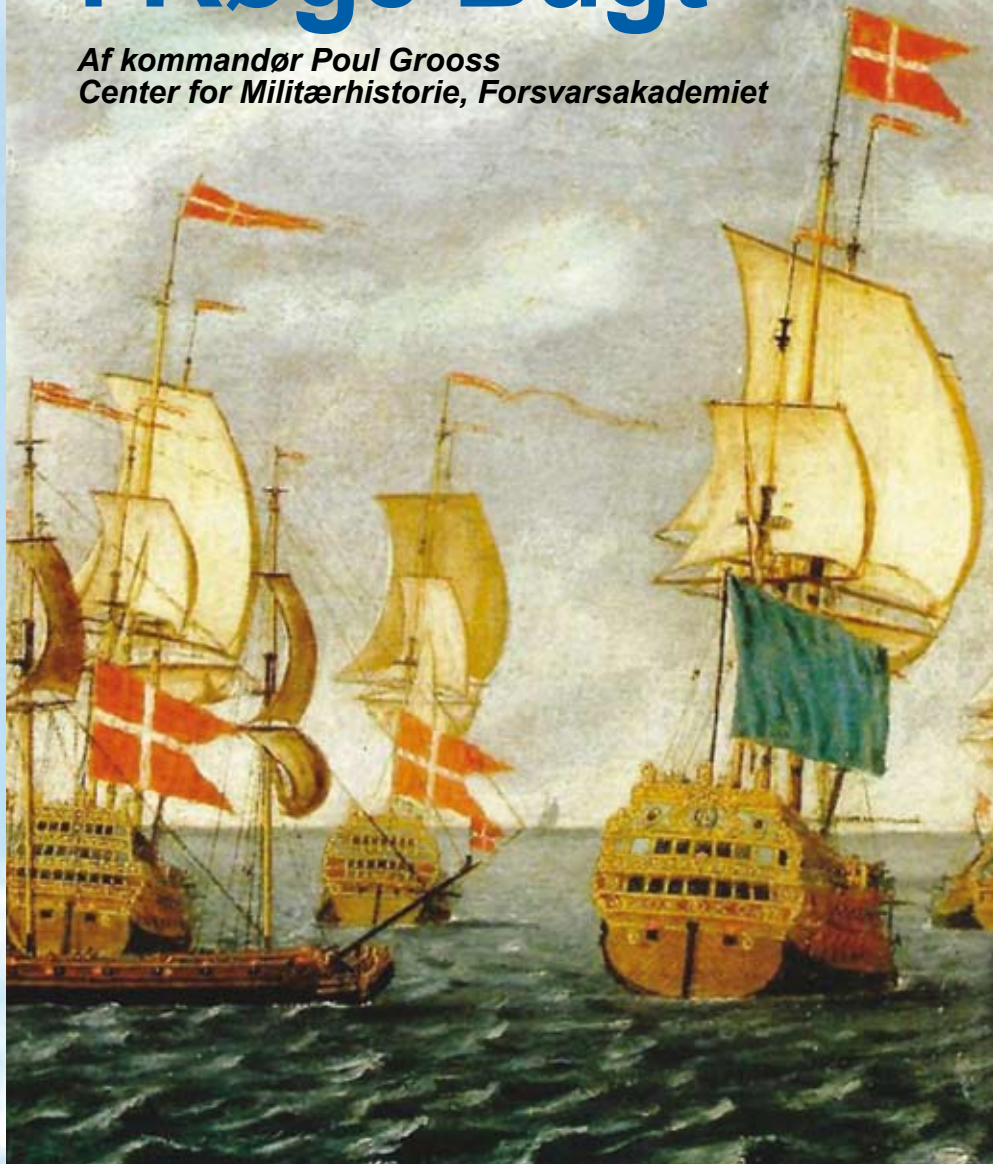
Faktisk er der to slag i Danmarks-historien, der bærer betegnelsen "Slaget i Køge Bugt". Det første fandt sted den 1. juli 1677, og det andet den 4. oktober 1710. Det første slag udspandt sig mellem Stevns og Falsterbo – under Niels Juels kyndige ledelse, og han er faktisk blevet verdensberømt på sin indsats her som flådefører for en styrke under sejl. Ingen af hans enheder kom dog ind i Køge Bugt under slaget, men en af datidens aviser, Ordinaire Post – Tidninger, berettede tre dage efter, at et vrage var drevet ind i Køge Bugt. Hermed fik dette slag betegnelsen "Slaget i Køge Bugt", men det er som nævnt en fejlagtig betegnelse, og blandt søkrigshistorikere betegnes det normalt som "Slaget ved Stevns".

Det andet slag fejrer vi 300-års dagen for den 4. oktober 2010. Det fandt sted under Den store nordiske Krig fra 1700 til 1720. Bortset fra en kort krig i året 1700 udspillede krigen sig fra 1710 til 1720. Nøgelpersonen i slaget i Køge Bugt er kommandør Ivar Huitfeldt, som faldt under slaget.

Ivar Tønnesen Huitfeldt (1665 – 1710) var kommandør i den dansk-norske flåde og født i Norge. Han fik sin uddannelse i den franske flåde og forrettede siden tjeneste i den nederlandske og den engelske flåde og fra 1692 i den dansk-norske flåde. Fra 1705 til 1709 var han chef for orlogsværftet i Kristianssand. Huitfeldt var en særdeles dygtig søofficer og tillige en god sømand. Han var skibschef for linieskibet "Dannebrog" - opkaldt efter Dannebrogssordenen - den 4. oktober 1710, hvor skibet blev sat i brand og eksploderede, men Huitfeldts manøvre sinkede svenskerne

300-års dagen for Slaget i Køge Bugt

Af kommandør Poul Grooss
Center for Militærhistorie, Forsvarsakademiet

Billedet er et udsnit af et maleri i Søofficersforeningen i Søkvæsthuset. Det viser linieskibet Dannebrog, formentlig i en situation umiddelbart inden slaget. Marinens Bibliotek/Forsvarets Bibliotek

så meget, at den øvrige danske flåde kunne gøres klar til kamp.

Linieskibet "Dannebrog" var det første skib, som flåden byggede på sin nye base på Nyholm, som man tog i brug omkring 1690, da forholdene på Bremerholm (eller Gammelholm, som flådebasen også blev kaldt) begyndte at blive for trange. Dannebrog løb af stabelen i 1692. "Modelbyggerlauget" ved Orlogsmuseet fejrer 300-årsdagen

med at overrække Søværnets operative Kommando (SOK) en særdeles flot model af slagets "hovedaktør", nemlig linieskibet "Dannebrog". Modellen opstilles i den store foyer i SOKs nye kontorbygning i Brabrand. Modellen kan i løbet af sommeren 2010 tages i øjesyn på en særudstilling på Det kongelige Bibliotek i København inden selve overrækkelsen finder sted i Brabrand.

Baggrunden for slaget

Den danske flåde havde tidligere støttet hærens operationer i Skåne, men et nederlag ved Helsingborg i marts 1710 medførte, at hærens styrker måtte evakueres fra Skåne igen. Svenskerne havde under svenskekrigene generelt en bedre hær end den danske, medens Danmarks sikkerhed hvilede på Flåden. Den svenske flåde var i perioder i en ringe forfatning og under dårlig ledelse, men i 1710 viste den svenske flådechef både initiativ og dygtighed.

Medio september 1710 afgik en større dansk flådestyrke for at afhente allierede tropper fra Rusland og Sachsen i Danzig, men undervejs opstod der såvel udbredt sygdom som hårdt vejr, og styrken nåede ikke længere end til en ankerplads ved Bornholm, før man opgav troppetransporten. Flådestyrken var under ledelse af admiral, greve Ulrik Christian Gyldenløve, som var "uægteskabelig" søn af Christian V. Året efter, i 1711, blev han udnævnt til generaladmiral.

Den 2. oktober 1710 var den danske flådestyrke ankreret op sydøst for Køge. På dette tidspunkt af året regnede man ikke med, at den svenske flåde ville være klar, for den havde ikke været ude fra sin nye base i Karlskrona i 1710, og så regnede Gyldenløve ikke med, at det ville ske nu. Det var også af den grund, at basen på Christiansø var blevet anlagt, så man kunne følge den svenske

flådes bevægelser. Gyldenløve havde undladt at udsende rekognoscering mod Karlskrona, fordi han ikke forventede, at svenskerne var rede, men det viste de sig at være. De svenske efterretninger havde til gengæld afsløret planerne om troppetransporten fra Danzig, og den svenske plan gik ud på at tilintetgøre den danske flådestyrke med tropperne om bord, inden de kom i land i Sverige. De skulle dog lige finde flådestyrken først, og det var det, som pludselig skete, da den svenske flådestyrke dukkede op i Køge Bugt om morgenen den 4. oktober. De svenske skibe stod ind mod den danske styrke for en sydøstlig vind, med vinden ind fra ret agter. De var klar til kamp, men det var den danske styrke endnu ikke!

Linieskibet Dannebrog lå lidt østligere end de øvrige, og skibet kom hurtigt i kamp. Det satte sig voldsomt til modværge, medens den svenske flådestyrke med skib efter skib affyrede bredsider mod Ivar Huitfeldts skib, efterhånden som de passerede. Dannebrog mistede sine tre master en efter en, og så udbrød der en voldsom brand, som dog ikke forhindrede kanonbesætningerne i at fortsætte skydningen. Mange af slagets detaljer og flådestyrkernes manøvrer er ikke kendt, men forsøgt rekonstrueret af marinehistorikere. En dagbog fra den norske matros Niels Trosner om bord i fregatten Høyenhald beskriver Ivar Huitfeldts indædte kamp, som gav den øvrige danske styrke tid til at kapte ankertrusserne og komme ind i en formation. Da branden bredte sig og nåede krudtmagasinet, sprang Dannebrog i luften, eller som Trosner skrev: "Da sprang hun op i små smuler..." Af en besætning på 550 mand overlevede 9!

Sverige blev den store taber

Den svenske flådestyrke var under kommando af Hans Wachtmeister. Han overraskede den danske flådestyrke, som dog ikke havde tropperne med fra Danzig, men hans forehavende om at sætte den danske flådestyrke ud af spillet lykkedes ikke, især på grund af Ivar Huitfeldts indædte modstand. Slaget blev ikke afgørende for nogen af parterne. Svenskerne havde to skibe, som under en vending gik på grund på Amagers sydkyst, hvorefter de blev sat i brand af egen besætning. Den danske flåde mistede linieskibet Dannebrog med de 550 mand.

Selve søslaget i 1710 fik ikke nogen klar vinder, men den svenske flåde blev stoppet i sit forehavende. Da Den Nordiske Krig omsider sluttede i 1720, blev Sverige den store taber. De fleste

erobrede områder fra den store svenske ekspansionsperiode fra ca. 1560 til 1660 blev overtaget af andre lande. Rusland var den store vinder, som selv erobrede Nevaflodens munding, hvor landets nye hovedstad, Sankt Petersborg, blev grundlagt. Rusland fik også Baltikum. Danmarks ihærdige krigsindsats førte ikke til noget. Både under denne krig og under den forrige, Den skånske Krig fra 1675 til 1679, havde Danmark kæmpet bravt for at generobre Skåne, Halland og Blekinge. Stormagterne ville under ingen omstændigheder have, at et enkelt land, in casu Danmark, besad alle kyststrækningerne i gennemsejlingsfarvandet – og sådan blev det.

Det havde på mange måder været en dyr krig. Kongen besluttede, at hans nye slot, som stod færdigt omkring 1720 – 1721, skulle hedde "Fredensborg", for nu skulle der være fred, og Danmark fik da også herefter en fredsperiode på ca. 80 år, hvor handelen blomstrede.

Flåden har æret mindet om Ivar Huitfeldts indsats ved at opkalde en række skibe efter ham. Det første hed "Ivar Huitfeldt", medens de følgende blot hed "Huitfeldt". I øvrigt skændes historikerne om hovedpersonen hed Ivar eller Iver til fornavn, fordi der ikke på hans tid var konsekvens i stavningen. Ivar Huitfeldts våbenskjold bestod forståeligt nok af "et hvidt felt" hvorover der er et skråtstillet rødt bånd. Panserskibet Ivar Huitfeldt indgik i flåden fra 1887 til 1919. Kystjageren P520 Huitfeldt indgik i Flådens tal fra 1947 til 1964. Motormissilbåden P543 Huitfeldt indgik fra 1978 til 2000. Flåden har i øjeblikket tre nye fregatter under levering fra Odense Stålskibsværft. Den første enhed bliver afleveret til søværnet i 2011, og den bærer navnet "Ivar Huitfeldt", og navnene på flådens skibe er efter traditionen approberet af Hendes Majestæt Dronningen.

B. S. Ingemann skrev i 1807 - i en alder af kun 18 år – en sang, som var stærkt inspireret af de begivenheder, som nationen og Flåden netop havde gennemlevet. Det var "Vift stolt på Codans bølge..." (Codan er den latinske betegnelse for Østersøen). I tredje vers om nationens flag hedder det:

*"Sus højt i kampens bulder
Om Juel, din kæmpe bold!
Når tordnen om dig ruller,
du sjunge Tordenskiold!
Og flyver du mod himlen
i stolte luer favn,
Da nævn for stjernevrímlen
Din høje Huitfeldts navn!"*

Foto: Finn Hillmose

Mindesøjlen på Langelinie i København blev afsløret i 1886. Omkring monumentet findes kanoner og kanonkugler opfisket fra vraget af linieskibet Dannebrog. Det er opstillet til minde over Ivar Huitfeldt og hans besætning.

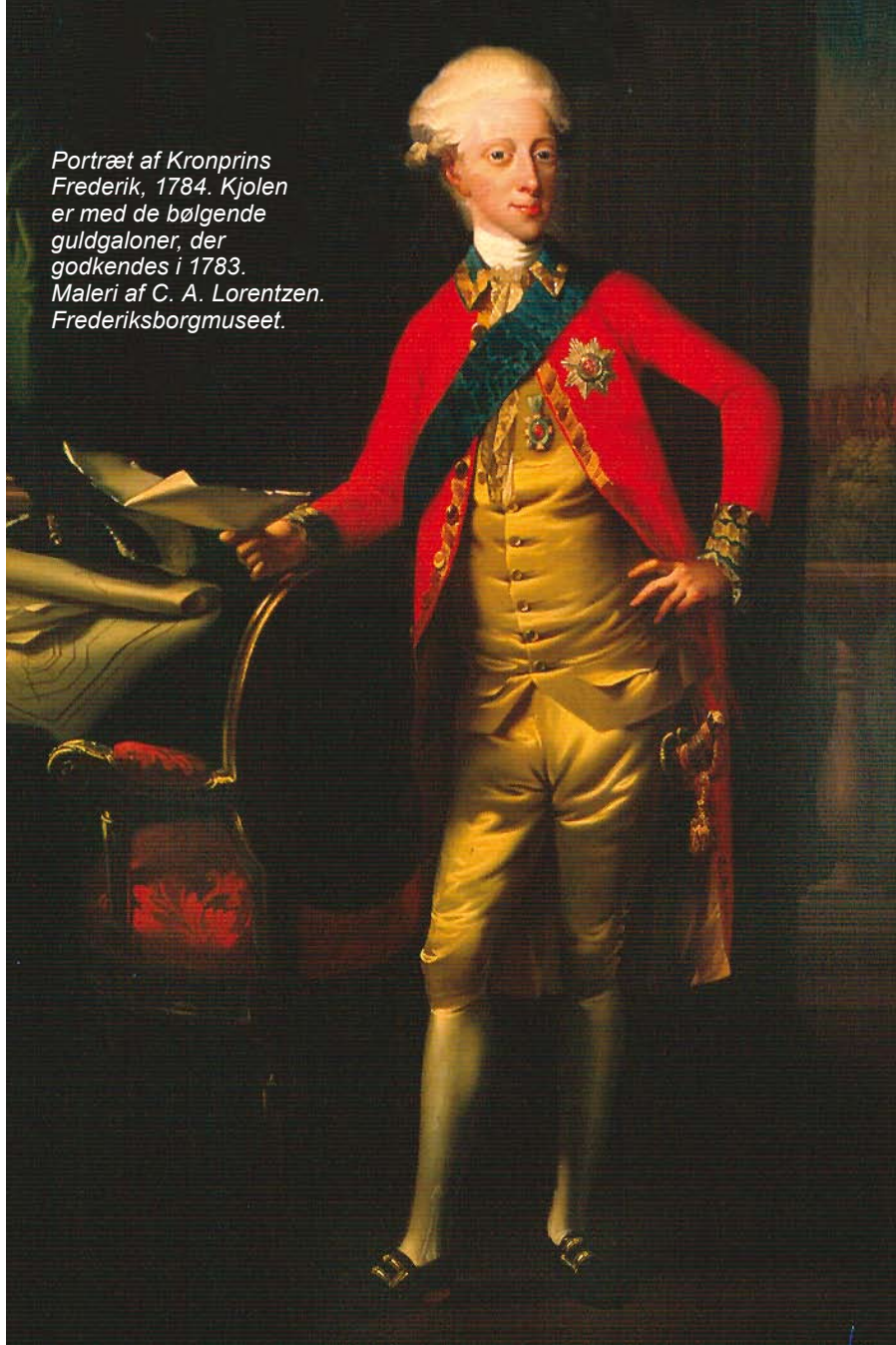
Generaler

I begyndelsen af 1772 blev stadsuniform for generaler afskaffet. Endvidere bestemtes, at generaler der samtidig var regimentschefer skulle bære regimentets uniform, dog med broderet tresse om hatten og hvid fjer deri¹. I november 1772 blev der approberet tegninger af en ny generalsuniform². Tegningerne viser to forskellige kjoler med tilhørende veste. De paille veste er ens med guldgalon langs kanterne og på lommeklapperne. Kjolerne har ligeledes guldgaloner langs forkanter, på lommeklapper og langs slidsen bagpå. Ærmeopslagene er forsynet med rundtgående guldgaloner: Tre for generaler, to for generalløjtnanter og en for generalmajorer.

Dette er de første egentlige gradstegn for officerer i den danske hær. Forskellen på de to kjoler er, at den ene har blå krave og ærmeopslag, den anden er uden krave og har paillegule ærmeopslag. Tegningerne er ikke ledsaget af en ordre eller en approberet indstilling, som det ellers var sædvane. Vi kan derfor gætte på, at den fine kjole med krave har været stadsuniform og den anden daglig uniform. Kongens navnetræk findes imidlertid kun under kjolerne med krave. En anden mulighed er derfor, at det kun er denne der er blevet approberet. Dette bekræftes af den følgende udvikling. I juli 1773 hed det, at generaler måtte anskaffe daglig uniform som dem prinserne af Bevern og Hessen-Kassel havde ladet lave. Om denne daglige uniform hed det, at den kun havde guldgaloner på krave og ærmeopslag, ikke på vesten eller på kjolens slids og forkant³. Samme år bestemtes det i øvrigt, at brigaderers uniform skulle være som generalers, dog uden guldgaloner på krave og ærmeopslag⁴. Farven på krave og ærmeopslag beskrives som lyseblå.

Til generalsuniformen hørte paillegule knæbukser og vest. Hovedbeklædningen var en trekantet hat kantet med en bred guldgalon. Inde fra hatten tittede en hvid strudsfjersbesætning frem. På venstre side var hatten forsynet med en sort sløjfekokarde samt guldknap og -krampe. På flere kongelige portrætter ses det, at uniformen fornedet afsluttedes af fine hvide strømper og sorte sko med forgyldte spænder. Når generaler var til hest eller i felten bar de lange sorte ridestøvler med krave og sporer.

I 1777 ændredes bestemmelserne atter, idet der godkendtes prøve på nye guldgaloner "med lan", d.v.s. med ægte valset guldråd⁵. Galonerne til kjolen skulle være ca. 3 cm. brede, galonerne til vesten skulle være bredere. Hvor

Portræt af Kronprins Frederik, 1784. Kjolen er med de bølgede guldgaloner, der godkendes i 1783. Maleri af C. A. Lorentzen. Frederiksborgmuseet.

Uniformer og udrustning

Den danske hær 1774-1803 Hærens ledelse

I artiklen fortælles om uniformer for generaler, generalstabsofficerer, feltjægerkorpset, der blev oprettet i 1790, generalkvartermestre, generalauditører, generaladjutanter og generalkrigskommissærer samt krigs- og landkommissærer.

Af museumsinspektør Karsten Skjold Petersen,
Tøjhusmuseet

meget vides dog ikke, da prøven på denne mangler. Generalernes stadsuniform skulle være af samme snit som den hidtidige uniform og forsynet med de nye galoner med lan. Den hidtil anvendte uniform skulle fremover være daglig uniform. Den skulle forsynes med galoner i de nye bredder, dog uden lan. De nye galoner var tilsyneladende en anelse smallere end de gamle.

I perioden 1780-84 skulle generaler ligesom hærens øvrige officerer have rød-gule kokarder på deres trekantede hatte⁶. I hvilket omfang nogle generaler nåede at anlægge de rød-gule kokarder vides ikke.

For at beskytte statens handelsbalance indførtes importforbud på en række overdådige varer, såsom guld- og sølvgaloner og fine stoffer. Ved skift af uniform skulle generaler herefter kun have guldgaloner på krave og opslag, og opslagene skulle ikke længere være af fløj, men af klæde⁷. Samtidig blev det slået fast, at de ikke måtte optræde med underklæder af silke, hvilket åbenbart ikke havde været ualmindeligt. Som de eneste officerer fik generalsklassen lov til at bibeholde de hvide hattefjer.

I 1783 godkendtes atter nye guldgaloner til opslag og krave på generalsuniformen⁸. Galonerne fik et bølget udseende og godkendtes i tre forskellige bredder for hhv. generaler, generalløjtnanter og generalmajorer. Ifølge resolutionen var den smalleste for generaler og den bredeste for generalmajorer. Dette lyder usandsynligt med mindre generaler skulle have den smalleste for at få plads til tre rundt-gående på ærmeopslaget. På grund af deres bølgede udseende, var de således bredere end de hidtidige.

I 1784 hed det, at generaler der var regimentschefer skulle bære regimentets uniform, dog med hvid fjer i hatten. Generaler uden regiment skulle fortsat bære ovennævnte uniform, men nu uden galonen langs kjolens forkant⁹.

I 1785 godkendtes tegning af ny stadsuniform for generaler¹⁰. Kjolen havde nu ombukkede skøder. Fortil var den i hver side forsynet med otte guldsøjfer. Hertil kom to på hver lommeklapp. Krave og ærmeopslag var lyseblå og langs med kanten løb en bølget guldgalon. Underærmet var forsynet med klapper, der stak ind under ærmeopslaget. Den stærkt opkrammede trekantede hat var uden galonering, men havde i stedet hvid fjer og indvendig strudsefjerskantning. Derudover var den forsynet med sort sløjfekokarde samt guldknap og -krampe. Underklæderne var paillegule som hidtil. På 1785-uniformen var der ingen ærmegradstegn.

Øjensynlig bibeholdtes den gamle daglige uniform indtil 1788, hvor det hed, at den daglige generalsuniform skulle indrettes med "de sædvanlige" opslag og krave uden sløjfer, men forsynes med røde rabatter, hver til 8 store knapper¹¹. Om rabatterne på denne nye dagliguniform var forsynet med guldsøjfer melder resolutionen intet om. I 1795 bestemtes, at generaler der var regimentschefer ikke skulle bære den daglige uniform¹². Reglerne for hvornår disse generaler skulle bære regimentets uniform og hvornår de måtte bære de(n) særlige generalsuniform(er) er uklare.

I 1801 godkendtes helt nye uniformer for generaler¹³. Stads- og dagliguniformen bestod begge af en rød kjole med paille foer og kantning. Kjolerne

havde opstående krave og lange ombukkede skøder. De lange benklæder var paillegule. Fodtøjet bestod af korte, såkaldte ungarske støvler med kvaste. Den tokantede hat havde hvid fjer og strudsefjerskam. Herudover havde den sort stjerneformet kokarde, guldknap og -krampe samt to guldstjerner.

Stadsuniformen havde blå rabatter, krave og ærmeopslag med guldbroderier. Ligeledes var der guldbroderier på skøderne og på lommeklapperne. Støvlerne skulle have guldkant og guldkvaste. Til stadsuniformen hørte endvidere liv-gehæng af guldrækkeri på blåt underlag, og selv sabelskeden ses at være gylden med forgyldte beslag.

Daglig uniformen var toradet med blåt overslag på brystet. Krave og ærmeopslag var blå med guldsøjfer. Til daglig uniformen hørte sort livgehæng af læder, med samt sort sabelskede med forgyldte metalbeslag. Både stads- og dagliggehængen havde forgyldte pladespænder med rigsvåbenet i sølv.

Samtidig med godkendelsen af de nye uniformer indførtes skuldergradstegn i form af epauletter for alle officerer, herunder generaler. Epauletterne var i knapfarven og altså gule for generaler. Stjernerne (tre for generaler, to for generalløjtnanter og en for generalmajorer) var udført i sølvtråd. Brigadertitlen var afskaffet.

Endelig i 1802 godkendtes mørkeblå pantalons med guldbroderi på lårene for generaler¹⁴. Bukserne var langs ydersiden af benet endvidere forsynet med en trestribet passepoil i farverne guld-rød-guld. For de generaler der bar regimentsuniform med hvide knapper, skulle buksebesætningerne dog være i sølvtråd. Samme forår godkendtes en speciel surtout (overkjole) for generaler der ikke var regimentschefer. Den skulle være af kraprødt klæde med rødt foer, paillegule kanter og gule knapper. Den skulle have lyseblå krave samt lyseblåt overslag foran. Kraven skulle have en besætning af guldtresser og lidser¹⁵.

Generaler bar gennem hele perioden skærf og felttegn som de øvrige officerer. I en resolution fra 1801 nævnes dog, at generalers skærf var af guldtråd og karmoisinrød silketråd. De almindelige officerer havde gul og karmoisinrød silketråd. Kendetegn som esponent og ringkrave, der blev afskaffet i hhv. 1784 og 1788, var øjensynlig kun for de generaler der bar regimentsuniform.

I kraft af deres rang kunne generaler selv vælge deres sidevåben. Her forelå altså ingen standard. På portrætter ses, at gehængen til kården blev båret under vesten. I perioden 1788-90 var hærens officerer reglementeret med et hvidt

Tegning af general ca. 1788. Tegningen stammer fra et anonymt udateret uniformsværk som befinder sig i Universitetsbiblioteket i Bergen. Ud fra regimentschefernes navne kan værket henføres til tiden lige før de omfattende uniformsændringer i 1789, nærmere bestemt årsskiftet 1787/1788.

Kongelig approberet tegning af hat og kjole for generaler. Rigsarkivet, kgl. resolution 114/1785.

Den danske hær 1774-1803 Hærens ledelse

Fortsat fra forrige side

skuldergehæng¹⁶. Dette blev øjensynlig også båret af generaler. På et portræt ses kronprins Frederik således med et sådant gehæng. Midt fortil er gehængen prydet af et ovalt sølvskilt med rigsvåbenet, der holdes af to vildmænd. For officerer afløstes skuldergehængen af et sort livgehæng ligesom kården blev afløst af sabel. Denne udvikling omfattede antagelig også generalsklassen.

Mange generaler var tildelt ordener. Disse ses ofte på samtidige portrætter, hyppigst de to kongelige ordener. Den broderede stjerne til Dannebrogordenen blev indtil 1808 båret på højre bryst. Selve ordenen blev båret i et bredt hvidt bånd over venstre skulder. Elefantordenen blev båret i et bredt lyseblåt bånd over venstre skulder, og den broderede stjerne hertil skulle bæres på venstre bryst.

Generalstaben

Hvornår der indførtes særlige uniformer for generalstabsofficerer vides ikke. Den første omtale heraf er en kongelig resolution fra 1783, hvori det hedder, at generalstabsofficerer skal have en kjole med blå rabatter og at såvel krave som rabatter skal besættes med de guldgaloner som samtidig godkendtes til generalmajors uniformer¹⁷.

Blot fire måneder efter mente kongen alligevel ikke, at generalstabsofficererne skulle have blå rabatter¹⁸. Forstykket på kjolen skulle i stedet kantes af førnævnte type guldgalon. Herved kom kjolen ifølge resolutionen til at ligne den i brug værende daglige kjole. Om hatten hed det, at guldgaloneringen skulle falde bort, og hatten kun forsynes med hvid fjer, guldkrampe og forgyldt knap samt de sædvanlige kordoner ved hornene. Nærmere detaljer om generalstabsofficerernes uniformer i 1700-tallet kendes ikke.

I 1801 godkendtes både en daglig og en stadsuniform for officerer af Generalstaben¹⁹. Samtidig godkendtes gradstegn i form af epauletter i knapfarven. Daglig uniformens kjole var toradet med sort overslag øverst på brystet. Den havde sort krave og ærmeopslag med sølvbroderi. Kjolen havde paillegul kantning og ombukkede skoder. Stadsuniformens kjole havde sort krave, rabatter og ærmeopslag med svære sølvbroderier. Ærmeopslagene var forsynet med klapper. Til begge uniformer hørte paillegule pantalons og toradet vest; tokantet hat med kordons, sort stjernekokarde, hvid knap og krampe samt rød fjer. De lange støvler blev erstattet af korte såkaldt ungarske støvler med sporer og kvas-te. Til stadsuniformen skulle støvlerne have sølvkvaste og -kantning. Sabelgehængen var med gult pladespænde med rigsvåbenet i sølv. Til dagliguniformen var gehængen af sort læder, til stadsuniformen af sølvtrækkeri.

I 1802 fik officerer af Generalstaben dels tilladelse til at anskaffe mørkeblå pantalons med sølvbroderi ligesom generalernes, dels kraprøde surtouts med paillegule kanter, rødt foer og hvide knapper²⁰. Kraven herpå skulle være af sort fløjl og besat med to sølvtræsser. Surtoutens nærmere udseende kendes ikke. I 1803 bestemtes, at hærens officerer skulle bære skærfet uden på kjolen. Generalstabsofficerer var dog undtaget herfra²¹.

Feltjægerkorpset

I forbindelse med Hærplanen af 1789 oprettedes et feltjægerkorps under generalkvartermesterens ledelse. Efter udenlandsk forbillede skulle korpset fungere som ordonnansenhed m.v. for generalitetet. Korpset skiftede i 1808 navn til Guidekorpset.

Ved oprettelsen i 1790 skulle korpset bestå af fire officerer, ti underofficerer, to valdhornister/trompetere og 60 menige jægere. Antallet af menige blev i november 1790 reduceret til 48. I juni 1794 blev korpset yderligere reduceret, ligesom en del af de menige ikke længere skulle være beredne. Korpset kom til at bestå af seks officerer, seks underofficerer, to trompetere og 20 beredne jægere. Hertil kom fire overjægere/korporaler og tolv jægere til fods. Denne sammensætning ændredes ikke ved hærplanen af 8. juni 1803.

Jægere

Jægere blev munderet med en kort mørkegrøn trøje/kjole med paillegule ombukninger fortil forneden²². Kjolen havde hvide knapper samt sorte rabatter, ærmeopslag skulderstropper og krave med paillegul kantning. Herunder bar jægerne paillegul klædesvest. Ifølge munderingsreglementet fra 1790 skulle feltjægerne hvert andet år have et par paillegule knæbukser af klæde og hvert andet et par gule skindbukser. På fødderne bar de lange sorte ridestøvler med sporer af hvidt metal. Hovedbeklædningen var en rund sort hat, der på venstre side havde mørkegrøn fjer samt hvid knap med tilhørende hvid uldkrampe. Menige havde ingen kokarde. Derudover var jægerne reglementeret med gule skindhandsker, sabelkvast, kappe, sort livgehæng, husarsabel M/1776, pistoler samt dragongevær²³. Foruden sadel og seletøj omfattede rideudstyret en mørkegrøn valdrap med sorte takkede kanter, pistolhylstre med mørkegrønne klapper samt en mørkegrøn mantelsæk. Som hærens øvrige menige havde feltjægere hårpisk i nakken, medens sidehåret var afskåret over ørerne. Hårpisk blev afskaffet i 1803²⁴.

Kongelig approberet tegning af daglig uniform for generaler 1801.

Kongelig approberet tegning af stadsuniform for generaler 1801.

Kongeligt approberet tegning af daglig uniform for generalstabs-officer.

Kongeligt approberet tegning af stadsuniform for generalstabs-officer.

Rigsarkivet, kgl. resolution 565/1801.

Kongelig approberet tegning af menig af Feltjægerkorpset 1790. Rigsarkivet, kgl. resolution 148/1790.

Bereden menig af Feltjægerkorpset 1801. Köller 1801.

Lige omkring år 1800 forandrede uniformen sig en smule. Kjolen blev kortere i livet og fik opstående krave. På tegningen i Köllers uniformsværk fra 1801 ses hatten forsynet med hvid fjer med grøn top samt grønne snore med kvaste. Hvornår disse forandringer ved hovedbeklædningen fandt sted vides ikke. I 1802 erstattedes den mørkegrønne hattefjer af en rød fjer med gul top²⁵. Ved samme lejlighed bestemtes, at jægerne ved næste munderingsskift skulle have mørkegrønne pantalons i stedet for mørkegrå. Hvornår de mørkegrå var indført vides ikke.

I forbindelse med 1803-hærplanen blev der godkendt et nyt munderingsreglement for Feltjægerkorpset. Ændringerne begrænsede sig til, at jægerne fik ridebukser af mørkegrønt klæde med skindbesætning.

Gennem hele perioden var feltjægerne reglementeret med en fouragerkittel og -hue til brug ved det daglige arbejde med hestene. Fouragerhuen var nathueformet og sandsynligvis af klæde ligesom rytteriets. Farven og det nøjagtige udseende kendes dog ikke. Det gælder også kittelen.

Underofficerer

Underofficererne var munderet som de menige. De adskilte sig kun ved deres sølvpaulet på højre skulder og ved hatten, der havde sølvkrampe og sort sløjfekokarde.

Valdhornister/trompetere

Musikerne var munderet som de menige. Uniformen var ifølge munderingsreglementet af 1790 påsyet galoner for 64 skilling. Antagelig har disse sid-

det på ydersiden af ærmerne i V-form, ligesom ved infanteriet.

Officerer

Der kendes ingen bestemmelser om hvordan Feltjægerkorpsets officerer skulle uniformeres. Sandsynligvis havde de samme uniform som de menige, omend af finere materialer. De bar sikkert trekantet/tokantet hat og sort livgehæng som resten af hærens officerer. Ligesom disse fik de også skærf i 1795 og epauletter i 1801. I 1802 hed det, at officerer i stedet for de nu havende lange grå bukser (pantalons) skulle anlægge mørkegrønne pantalons med sølvbesætning²⁶. Om officererne havde båret de grå pantalons siden 1790 vides ikke med sikkerhed.

Generalkvartermestre

I 1774 blev der godkendt en uniform for generalkvartermestre²⁷. Den bestod af en høj rød kjole med rød krave, røde rabatter og ærmeopslag samt rødt underfoer. Hertil hørte hvide knæbukser og vest af klæde. Uniformen havde gule/forgylde knapper. Til knæbukserne blev der - afhængigt af lejligheden - båret sorte ridestøvler eller hvide strømper og sorte ankelsko med gule spænder. Om den trekantede hat hed det blot, at den skulle have "hattesnor" af guld. Hermed mentes en guldgalon/-tresse som kantning. Kokarden, kordons, knap og krampe nævnes ikke, men de har givetvis været der. Hatten blev givetvis udskiftet i 1785, hvor hærens officerer fik nye trekantede hatte med hvid fjer og uden guldkantning. Hvilken farve fjer generalkvartermestre i givet fald fik vides ikke. Rød fjer med gul top kendes først med sikkerhed fra 1801.

I november 1801 godkendtes epauletter for alle hærens officerer samt de hermed ligestillede²⁸. Generalkvartermestre fik dermed også nye epauletter. Ved samme lejlighed godkendtes en stadsuniform. Denne uniform gjaldt også for generaladjudanter (se uniformsbeskrivelsen under disse), dog med den forskel, at generalkvartermestre bar rød fjer med gul top. Som ny daglig uniform skulle generalkvartermestre anlægge den der allerede i juni 1801 var bestemt for generaladjudanter, dog med egen fjer.

1801 var også året hvor hærens officerer fik korte såkaldt ungarske støvler samt lange benklæder (pantalons). Dette gjaldt formentlig også generalkvartermesteren.

I 1802 blev det tilladt at bære mørkeblå pantalons med broderier foran på lårene og trestribet passepoil langs ydersiden af buksebenet²⁹. Mønstre og farver var magen til generalernes. Nogenlunde samtidig indførtes kraprøde surtouts med paillegule kanter, rødt foer og hvide knapper³⁰. Surtouten skulle have mørkeblå krave med to sølvtresser. Surtoutens nærmere udseende kendes ikke.

Generalauditører

I perioden fandtes flere generalauditører, såvel virkelige som karakteriserede. Tilsyneladende blev der først i 1783 udgivet bestemmelser om generalauditørers uniformering. Indtil da bar de angiveligt hvad de lystede, kun dikteret af moden.

Uniformen der godkendtes ved udgangen af 1783 skulle bestå af en rød kjole med blå krave og ærmeopslag³¹. Knapperne skulle være gule og kjolen skulle ikke have nogen rabatter endside guldgaloner af nogen art. Herudover bestod uniformen af paillegule knæbukser og vest. På hovedet skulle generalauditører bære trekantet hat, kantet med bred takket guldgalon og påsat almindelig officerskokarde. Knap og krampe nævnes ikke direkte, men de var nødvendige for at fastholde kokarden. Derimod har generalauditører næppe haft kordoner.

Den nye uniform var næsten magen til generalkrigskommissærernes. Der havde dog vist sig for store uoverensstemmelser i kravernes og ærmeopslagernes blå farve. Kollegiet lod derfor i 1791 et sæt tegninger fremstille, for at fastlægge farverne³². På disse virker krave og ærmeopslag nærmest sorte på generalauditørens kjole. Ellers afslører tegningen adskillige vigtige detaljer, som ikke fremgik af 1783-resolutionen. Kjolen ses at have klapper på ærme-

Den danske hær 1774-1803 Hærens ledelse

Fortsat fra forrige side

opslagene, at have ombukkede skøder med paillegult foer, at have paillegul kantning på forstykke, lommer og ærmeklapper. Endelig afslører tegningen, at kjolen var forsynet med guldepaulet på højre skulder med frynser og kvaster. Til uniformen har generalauditører båret sorte ridestøvler som officererne, eller hvide strømper og sorte ankelsko med forgyldte spænder.

Denne uniform beholdt generalauditørerne indtil 1804, hvor der godkendes nye³³. Den eneste forandring indtil da var, at der i 1801 blev approberet nye epauletter. De lignede dog de eksisterende ganske meget, men skulle til gengæld bæres på begge skuldre³⁴. 1801 var også året hvor hærens officerer fik korte såkaldt ungarske støvler samt lange benklæder (pantalons). Dette gjaldt formodentlig også generalauditører.

Generaladjutanter

De kongelige generaladjutanter fik ved udgangen af 1772 godkendt en daglig uniform, der bestod af en rød kjole med løsthængende skøder³⁵. Kjolen havde mørkeblå krave, rabatter og ærmeopslag. Knapperne var hvide og knaphullerne kantet med sølv. Omkring højre skulder sad en flettet adjutantsnor af sølv. Hertil hørte mørkeblå knæbukser og vest, begge med sølvkantning og -knaphuller. Til uniformen kunne der sikkert bæres både lange ridestøvler og strømper og sko med spænde. Hatten var antagelig som hærens officerers, d.v.s. med sløjfekokarde, knap, krampe, kordons og kantning af guldgalon. At generaladjutanter fik en daglig uniform må jo indebære, at de også havde en stadsuniform. Udseendet af en sådan kendes imidlertid ikke førend i 1801, hvor der godkendes en ny.

I 1775 approberede kongen prøve på en ny hat³⁶. Hatten havde en ny slags broderier langs kanten og var desuden udstyret med en hvid fjer. Ved indskrænkningerne i uniformernes overdådighed i januar 1783 bestemtes, at generaladjutanterne ikke længere måtte have fjer eller broderet galon på hatten³⁷. De skulle herefter nøjes med en simpel sølvgalon. I 1785 fik generaladjutanter nye hatte helt uden galonering lig hærens officerers, samtidig begyndte de at bære deres kjoleskøder ombukkede.

I 1789 blev de mørkeblå bukser og

Kongelig approberet tegning af uniform for generalkrigs- samt krigs- og landkommissærer. Rigsarkivet, kgl. resolution 467/1781.

det mørkeblå kjolefoer udskiftet af paillegult ditto³⁸. Året efter fik generaladjutanter antagelig nye trekantede hatte uden galonering ligesom hærens officerer. Igen kendes dog ingen direkte bestemmelser herom.

I 1801 skete der store forandringer i generaladjutanternes uniformering. I juni godkendes en ny daglig uniform og i november en ny stadsuniform³⁹. Dagligkjolen var rød med mørkeblå krave og ærmeopslag med sølvbroderi. Kjolen var toradet med hvide knapper og havde overalt paillegul kantning. Øverst på brystet havde kjolen mørkeblå overslag, medens skødeombukningerne var paillegule. Stadskjolen havde mørkeblå krave, ærmeopslag og rabatter med svære sølvbroderier. Kjolen havde paillegul kantning og skødeombukninger. Begge kjoler havde adjutantsnore af sølv på højre skulder. Til begge uniformer hørte paillegul vest og lange paillegule benklæder samt korte såkaldt ungraske støvler med kvast. På hovedet skulle generaladjutanterne bære en tokantet hat med rød fjer, kvaster ved hornene, sort stjernekokarde, samt sølvkrampe og -knap. Endelig sad en sølvbroderet stjerne oven på krampe. Samtidig med godkendelsen af stadsuniformen godkendes også epauletter. Disse skulle bæres til begge uniformer.

Året efter, i 1802, blev det tilladt generaladjutanter at bære mørkeblå pantalons med sølvbroderier lig generalernes⁴⁰. Generaladjutanter bar blankvåben som hærens officerer, d.v.s. kårde indtil omkring 1789 og herefter sabel. Skærf og sabelkvast blev båret som hærens officerer bar deres. På 1801-tegningen af den nye stadsuniform ses et gallagehæng med sølvtrækkeri. Pladespændet er gult og prydet med rigsvåbenet i sølv. Andre afbildninger eller bestemmelser om generaladjutanternes gehæng kendes ikke. Det er derfor nærliggende at forestille sig, at de i øvrigt bar gehæng som hærens officerer.

Generalkrigskommissærer samt krigs- og landkommissærer

En land- og krigskommissær var en lokalt placeret embedsmand, der ledte udskrivningen af værnepligtige bønderkarle. Generalkrigskommissæren var leder af hele udskrivningsvæsenet. Imidlertid var der gået inflation i generalkrigskommissær-titlen. I perioden fandtes derfor flere karakteriserede generalkrigskommissærer udover den virkelige. Hverken generalkrigskommissærer eller krigs- og landkommissærer var tillagt nogen militær grad og havde da heller ingen uniform ved periodens begyndelse. I 1781 resolverede kongen imidlertid, at de nu burde have en egen uniform til brug ved mønstringer, revuer, sessioner m.v.⁴¹ Den nye uniform bestod af en rød enkeltradede kjole med løse skøder og paillegult foer. Kjolen var uden rabatter og krave. Ærmeopslag og lommeklapper var, ligesom forstykke og halsudskæring kantet med en smal guldgalon. Dette gjaldt også den paillegule vest. Knappe var gule. Til uniformen hørte paillegule knæbukser samt en trekantet

Kongelig approberet tegning af stadsuniform og epauletter for generaladjutanter 1801. Rigsarkivet, kgl. resolution nr. 565/1801.

hat kantet med en takket guldgalon. På siden var hatten udstyret med en knap og krampe. For kommissærerne var det tilladt at bære kokarde og felttegn som hærens officerer, hvis de ikke var "gratificerede med nogen virkelig civil Karakter". D.v.s. at de ikke bestred nogen civil stilling ved siden af.

Allerede i 1783 godkendte kongen en ny uniform for kommissær-gruppen⁴². Den nye uniform var betydeligt billigere, eftersom alle guldgalonerne blev afskaffet. Uniformen ændrede sig dog også på andre punkter. Den nye kjole havde således mørkeblå krave og ærmeopslag. I stedet for guldkantningen fik den nye kjole en guldepaulet på højre skulder. I 1791 godkendte kongen et nyt sæt tegninger af kommissærernes uniformer⁴³. Anledningen var, at der rundt omkring herskede usikkerhed om nuancen på den mørkeblå kravefarve. Kjolen fik nu ombukkede skøder, ærmeopslagene blev forsynet med klapper og kjolen fik paillegul kantning langs forstykke, klapper og lommer. Generalkrigskommissærer skulle have en guldepaulet med 2 kvaster og frynser på højre skulder. Krigs- og landkommissærer skulle slet ikke have epaulet. Hattene nævnes ikke efter 1781, men de har dog antagelig ændret sig i 1785, hvor hærens officershatter mistede guldgalonering og kordoner, men i stedet fik en hvid fjer. Uniformen fra 1791 forblev øjensynlig uforandret indtil 1804⁴⁴. Dog fik generalkrigskommissærer nye epauletter i 1801, denne gang til begge skuldre⁴⁵. 1801 var også året hvor hærens officerer fik korte såkaldt ungarske støvler samt lange benklæder (pantalons). Dette gjaldt formodentlig også generalkrigskommissærer samt krigs- og landkommissærer.

Noter:

1 Kgl. resolution nr. 3 af 3.1.1772 og nr. 84 af 19.2.1772. 2 Kgl. resolution nr. 444 af 22.11.1772. 3 Kgl. resolution nr. 411 af 14.7.1773. 4 Kgl. resolution nr. 653 af 2.12.1773. 5 Kgl. resolution nr. 363 af 3.9.1777. 6 Kgl. resolution nr. 222 af 3.5.1780, nr. 387 af 26.7.1780 samt resolution af 18.6.1784. 7 Kgl. resolution nr. 33, pkt. 1, af 15.1.1783 samt plakat af 10.3.1783, pkt. 1 og 2. 8 Kgl. resolution nr. 60 af 5.2.1783. 9 Kgl. resolution nr. 228 af 26.5.1784. 10 Kgl. resolution nr. 114 af 18.3.1785. Ved kgl. resolution nr. 30 af 28.1.1785 var der ellers blevet approberet en generalsuniform med sløjfer og broderier som på Hestgardeofficerernes uniform. Resolution 114/1785 må imidlertid have ophævet denne bestemmelse. 11 Kgl. resolution nr. 512 af 10.10.1788. 12 Kgl. resolution nr. 256 af 17.7.1795. 13 Kgl. resolution nr. 565 af 6.11.1801. 14 Kgl. resolution nr. 41 af 22.1.1802. 15 Generalitets- og Kommissariatskollegiets skr. af 17.4.1802. 16 Kgl. resolution nr. 196 af 9.5.1788 og Generalitets- og Kommissariatskollegiets skr. af 8.5.1790. 17 Kgl. resolution nr. 60 af 5.2.1783. 18 Kgl. resolution nr. 310 af 18.6.1783. 19 Kgl. resolution nr. 565 af 6.11.1801. 20 Kgl. resolution nr. 41 af 22.1.1802 og Generalitets- og Kommissariatskollegiets skr. af 30.1.1802. 21 Generalitets- og Kommissariatskollegiets skr. af 23.4.1803. 22 Kgl. resolution nr. 148 af 5.3.1790. 23 Kgl. resolution nr. 326 af 11.6.1790. 24 Kgl. resolution nr. 337 af 15.7.1803. 25 Kgl. resolution nr. 40 af 22.1.1802. 26 Kgl. resolution nr. 40 af 22.1.1802. 27 Kgl. resolution nr. 415 af 17.8.1774. 28 Kgl. resolution nr. 565 af 6.11.1801. 29 Kgl. resolution nr. 41 af 22.1.1802. 30 Generalitets- og Kommissariatskollegiets skr. af 30.1.1802. 31 Kgl. resolution nr. 594 af 3.12.1783. 32 Kgl. resolution nr. 180 af 6.5.1791. 33 Kgl. resolution nr. 478 af 7.9.1804. 34 Kgl. resolution nr. 565 af 6.11.1801. 35 Kgl. resolution nr. 518 af 23.12.1772. 36 Kgl. resolution nr. 179 af 20.4.1775. 37 Kgl. resolution nr. 33, pkt. 3, af 15.1.1783. 38 Kgl. resolution nr. 2 af 9.1.1789. 39 Kgl. resolution nr. 376 af 5.6.1801 og 565 af 6.11.1801. 40 Kgl. resolution nr. 41 af 22.1.1802. 41 Kgl. resolution nr. 467 af 5.9.1781. 42 Kgl. resolution nr. 647 af 24.12.1783. Allerede ved kgl. resolution nr. 33 af 15.1.1783 havde man besluttet at afskaffe guldgaloner på generalkrigskommissærers uniform. 43 Kgl. resolution nr. 180 af 6.5.1791. 44 Kgl. resolution nr. 478 af 7.9.1804. 45 Kgl. resolution nr. 565 af 6.11.1801.

Nye bøger

Hanne Sanders og Per Karlsson (red.): Roskildefreden 1658 - i perspektiv.

Roskilde Museums forlag 2009. 126 sider.

60 kr. (plus evt. forsendelse)

■ I 2008 var det 350 år siden Roskildefreden blev underskrevet, hvorved Danmark mistede de østlige landsdele Skåne, Halland og Blekinge. For Roskilde Museum har 'jubilæet' været en anledning til at sætte fokus på vores fælles kulturarv og historie, en mulighed for at skabe dialog og debat over Øresund. I løbet af 2008 blev begivenheden markeret med en række forskellige aktiviteter om emnet, herunder et symposium. De deltagende forskere har efterfølgende skrevet om deres egen forskning om Roskildefreden og perspektiverne efter denne, og det er deres artikler, der er blevet til antologien: "Roskildefreden 1658 – i perspektiv".

Michael H. Clemmesen: Den lange vej mod 9. april Historien om de fyrre år før den tyske operation mod Norge og Danmark i 1940.

Syddansk Universitetsforlag 2010. 680 sider. 398 kr.

■ Den yderst dristige tyske operation mod Danmark og Norge den 9. april 1940 var ikke et resultat af en pludselig indskydelse, men den logiske kulmination af årtiers udvikling, hvor Tysklands flåde febrilsk havde søgt veje til at yde et effektivt bidrag til sejren i en kommende krig mod Storbritannien. Allerede i 1898 ses de første tyske planer om overfald

på Danmark. Under 1. Verdenskrig udviklede Tyskland ud fra forskellige scenarier angrebsplaner mod Danmark og senere mod Norge. Planer, som dog på grund af udviklingen andre steder ved krigens fronter ikke blev ført ud i livet, og flere af disse planer offentliggøres her for første gang på dansk.

Det har længe været en vedtaget sandhed, at de danske og norske politikeres afbalancerede neutralitetspolitik holdt 1. Verdenskrig borte fra Danmark og Norge. Bogen påviser, at denne sandhed skyldes, at det blev en af de centrale aktører, Peter Munch, der skrev historien og her valgte, hvad det var godt for danskerne at få at vide. Reelt var landets held et resultat af en hel serie af tilfældigheder, en følge af beslutninger, der blev truffet langt væk fra Oslo og København.

Pensioneret brigadegeneral og militærhistoriker Michael H. Clemmesen Den lange vej mod 9. april når helt ind til de militære planlægningsmøder i London og i både kejsertidens og Hitlertidens Berlin.

Peter Wessel Hansen og Leon Jespersen (red.): Stormen på København - Den svenske belejring 1658-1660.

København - Historie og Kultur, bd. 1. Udg. af Københavns Stadsarkiv 2009. 217 sider. 175 kr.

■ Den nye årbog handler om svenskerne angreb på København i februar 1659. I februar 1659 stormede den overlegne og krigsvante svenske hær København, men til svenskerne store overraskelse, lykkedes det københavnere at ride stormen af. Det var et afgørende øjeblik i den danske historie, for det drejede sig ikke kun om at redde København fra svenskerne, men om selve den dansk-norske stats fortsatte beståen. Var det lykkedes svenskerne at indtage København i disse kolde februar dage og februar nætter for 350 år siden, var det langt fra sikkert, at der i dag ville være en nationalstat ved navn Danmark. I Stormen på København. Den svenske belejring 1658-1660 behandler en række førende svenske og danske historikere Københavns og Danmark-Norges kamp for at afværge det svenske angreb og overleve som andet end en provins i det svenske, karolingiske rige. Bogen er redigeret af historikerne Peter Wessel Hansen fra Københavns Stadsarkiv og Leon Jespersen fra Rigsarkivet.

**Af Simon Bering
Papousek,
leder af Forsvarets
Bibliotek**

I sommeren 2009 traf den daværende Forsvarschef Tim Sloth Jørgensen beslutning om, at lade de tre værns biblioteker – Flyvevåbnets Bibliotek (FLB), Marinens Bibliotek (MAB) og Det Kongelige Garnisonsbibliotek (KGB) – sammenlægges til eet bibliotek med det nye værnssfælles navn: Forsvarets Bibliotek. Århundreders biblioteksdrift skal nu samles eet sted og arbejdet er i fuld gang i Kastellet, hvor det nye bibliotek i dag har til huse, i KGBs gamle lokaler i Sdr. Magasin.

Denne artikel vil omhandle bibliotekets første år som læseselskab på Kongens Nytorv i 1785, indtil biblioteket må flytte til andre lokaler i København i 1860'erne. Dette er efter min mening den mest farverige del af bibliotekets historie, hvor det efterfølgende strømlines i henhold til tidens biblioteksdrift. Jeg vil slutte artiklen af med at fortælle om, hvad låneren kan forvente af den nye bibliotekstruktur i Forsvaret.

En del af baggrundshistorien for KGB har jeg hentet hos den tidligere leder for KGB Frank Pedersens bog fra 1985. Det er en glimrende introduktion til biblioteket, med gode kapitler om de særlige samlinger som kendetegnede KGB samt en kongerække af de mange biblioteksledere i gennem tiden.

Bibliotekshistorie: 1700-1850

De velkendte og fast integrerede biblioteker som er en del af vores samfund i dag, og som aktiv medspiller i demokratiet, udviklede sig hastigt i 1700-tallet.

Den nationale identitet og selvforståelse havde sin opblomstringsperiode, gamle administrative institutioner blev udfordret og oplysning til borgerne fra det etablerede samfund blev efterstræbelsesværdigt. Det er derfor ikke et tilfælde, at Library of Congress i USA, British Library, Bayerische Staatsbibliothek i München og vores eget Det Kongelige Bibliotek i København, blev

*Medarbejder ved
Forsvarets Bibliotek,
Jørgen Kunze Christensen
fremviser et af bibliotekets
klenodier.*

Foto: Finn Hillmose

Forsvarets Bibliotek

Det kongelige Garnisonsbibliotek blev oprettet for 225 år siden. Biblioteket er nu lagt sammen med to andre værns biblioteker, Flyvevåbnets Bibliotek og Marinens Bibliotek og hedder nu Forsvarets Bibliotek. I denne artikel fortælles om bibliotekets farverige historie i 1800-tallet

oprettet på dette tidspunkt. I disse biblioteker ordnedes og indsamledes nationale bibliografier, litteratur skrevet på et fælles sprog og ophavsrettigheder, der blev videreudviklet og formidlet gennem uddannelsesinstitutioner, arkiver og siden hen folkebiblioteker.

Som følge af denne udvikling, skulle funktionen, som bibliotekar raffineres. Herunder en klarere definition af forventningerne og kravene til det offentlige bibliotek. Her var USA pioneren indenfor feltet, med den legendariske Melvil Dewey som igangsætter. Dewey tog afsæt i en politisk filosofi om, at et demokratisk samfund havde behov for et bibliotek, der var ligeså tilgængeligt som byens vandpumpe. På den måde kunne viden og oplysning sprede sig hurtigere og qua dette undgå, at viden kun var forbeholdt eliten til udnyttelse af individet. Den engelske kulturkritiker og digter Matthew Arnold formulerede i 1869, bibliotekaren som formidler af og garant for (ud-)dannelse, stifinder og rådgiver til individets velbehag. En ansvarsfuld post må man sige.

I denne periode oprettedes det bibliotek, der senere blev Det Kongelige Garnisonsbibliotek, der netop blev offent-

ligt tilgængeligt i midten af 1800-tallet, lå i tilknytning til en uddannelsesinstitution og som tjente som formidler af viden og almen oplysning.

Det Kongelige Garnisonsbibliotek

I ovnen hvori ryttestatuen af Frederik den Femte blev støbt, blev det i 1785 foreslået, at man ombyggede ovnen til at rumme et bibliotek. Ovnen stod i Gjethuset på Kongens Nytorv, og senere samme år åbnede et læseselskab.

Officersskolen lå i tilknytning til Gjethuset, og det var skolens kadetter, der skulle underholdes. De skulle naturligvis have kulturel adspredelse når de ikke fulgte undervisningen på skolen, og et bibliotek var også dengang en af løsningerne på dette. Dette gjaldt ikke kun hærens kadetter. Det gjaldt også kadetter fra Flåden, hvis officersskole lå i umiddelbar nærhed af Gjethuset.

I forespørgslen om indretning af ovnen til bibliotek fremgik "bibliotek" ikke. Istedet skulle ovnen indrettes " – til anvendelse for herværende garnisons officerer til anstændigt og nyttigt tidsfordriv i deres fritid – " (Pedersen 1985:148). Som nævnt blev beslutnin-

Nogle af Forsvarets Bibliotek's gamle uvurderlige bøger som der værnes om.

gen truffet beslutning, og Det Kongelige Militaire Selskab var en realitet. Jeg vil for nemheds skyld omtale dette selskab som et bibliotek.

Ideen var, at der indrettedes et fristed for hærens officerer og kadetter hvor diskussion, studier og almindelig samtale kunne foregå. Selskabet udviklede sig som et cafémiljø, og kort senerehen i retning af et mere decideret værtshus. Selvsagt en uheldig udvikling der blev for meget for visse medlemmer, der via kronprinsen opfordrede til, at der blev udfærdiget en lov om brug af fristedet. Udover at oprette en administration, blev der også oprettet en administration til varetagelse af bogindkøb. Biblioteket skulle omfatte atlasser (primært dansk og svensk geografi), 1700-tallets største felttog, klassikere indenfor krigskunst samt elementer til krigsspil. Bøgerne blev låst inde bag trådnæt, og måtte kun benyttes på stedet.

Biblioteket omdøbedes herfra Garnisons Bibliotek, hvor dets første leder Kaptajn Abrahamsen sørgede for en vis bredde i bogsamlingen og desuden fik øget bevillingen til bogindkøb, til nu

at omfatte 100 rigsdaler årligt mod de hidtidige 32. Hæren havde i slutningen af 1700-tallet flere biblioteker tilknyttet de forskellige korps og våbenarter, hvor der også dér fandtes betragtelige bogsamlinger. I 1793 udkom den første katalog, med 386 bind og senere i 1803 udkom en tredje katalog. Denne gang var samlingen øget til 1053 bind (Pedersen 1985:11f).

Som følge af Slaget på Reden i 1801 var den danske hær i nød for officerer. Uddannelsen fremskyndtes og for at skaffe plads til dette tiltag – samt et tiltag i relation til artilleriuddannelsen måtte en del af bibliotekets lokaler beslaglægges. Derudover blev der fastsat nye regler for den administrative del af bibliotekets ledelse og drift.

Direktionen kom til at omfatte en stabsofficer, økonomidirektøren og en officer fra hvert regiment eller korps. Ved møder afholdt hver den første mandag i måneden, besluttedes det, hvilke bøger der skulle indkøbes, forudsat at kronprinsen havde givet til-ladelse hertil. Forslagene til bogindkøb blev standsmæssigt fragtet i en ordonnanstaske til kronprinsen, der for det meste godkendte indkøbene.

Bogbudgettet blev suppleret med en datidig brugerbetaling. Dette skete ved, at låneren indløste adgangstegn til biblioteket ved at købe en bog til en værdi af 4 rigsdaler og skænkede denne til biblioteket, eller skænkede beløbet til biblioteket.

Selve samlingen kom til at omfatte værker, hvis udenlandske sprog primært var tysk. Det henstilledes at fransk også indgik, for at kadetterne holdt denne færdighed vedlige. Låneren havde ansvaret for, at bogen ikke led skade. Var bogen så medtaget af udlån, skulle eksemplaret erstattes af et nyt. Kassation var ikke på dagsordenen.

Under og efter Napoleonskrigene steg behovet for officerer yderligere, og atter igen måtte biblioteket indskrænke sine fysiske omgivelser. Flere værker gik til grunde under bombardementet i 1807, ligesom møbler måtte hugges op

til brændsel. Desuden betød de besværlige år, at det lovede budget til biblioteket simpelthen udeblev.

I 1818 indsendte bibliotekslederen Mourier en indstilling, hvori det fremgik, at der var behov for 1000 rigsdaler til bibliotekets genopbygning, samt at navnet "Det Kongelige Militaire Selskab på Giethusets Bibliotek" ændredes til Det Kongelige Garnisonsbibliotek. Sidstnævnte skulle ledes af en direktion bestående af Mourier, Kaptajn G. Linde og en officer fra Københavns og Citadellets garnisoner. Direktionen skulle desuden forfatte udkast til love og selve driften af biblioteket. Dette blev godkendt og accepteret af Kong Frederik 6.

Det Kongelige Biblioteks medarbejdere gik systematisk i gang med en omsiggribende revision af samlingen. Udlånte materialer blev hjemkaldt, lister udarbejdedes over bøger der skulle være i samlingen samt omfattende sanering. Det foreslåede blev sendt til kongelig approbation og blev godkendt og en ny katalog blev udarbejdet. Nu omfattede samlingen 1700 bind. Direktionen fik udarbejdet et sæt love, hvoraf det fremgår, at biblioteket fra da af skulle hedde "Det Kongelige Garnisons Bibliotek".

Det var dog ikke nok med en navneforandring og udfærdigelsen af en katalog. En låner skrev i 1825 om de mangler biblioteket på daværende tidspunkt havde – en ufuldstændig samling som hovedtræk – og nævnte fire punkter som kunne være bibliotekets materialegrundlag: Krigshistorie, kort og plancher, militære tidsskrifter og taktiske skrifter.

En sådan indskrænkning af materialebeholdningen var mere realistisk at opnå. Ikke mindst økonomisk, og de fire emneområder blev efterfølgende rettesnoren for samlingerne.

I perioden omkring de to slesvigke krige flyttede biblioteket fra Kongens Nytorv og rundt i København til en lang række adresser. Regnvand gik gennem loftet på læsesalen, og det var blot et spørgsmål om tid inden Gjet-huset ville blive jævnet med jorden til fordel for opbygningen af Det Kongelige Teater.

Anvendt litteratur

Fog: "Om de militaire Bibliotheker i Kjøbenhavn". I: Tidsskrift for Krigsvæsen. Kbh. 1858 Krummel, D. W.: Fiat Lux, Fiat Latebra. A celebration of Historical Library Functions. Occasional Papers. Illinois. 1999 Lehmann: "Om de militaire Bibliotheker i Kjøbenhavn". I: Tidsskrift for Krigsvæsen. Kbh. 1859 Norrie, Gordon: Det Kongelige Garnisons Bibliotek. Særtryk af "Militært Tidsskrift". Kbh. 1957 Pedersen, Frank: Det Kongelige Garnisonsbibliotek gennem 200 år. Det Kongelige Garnisonsbibliotek. Kbh. 1985.

Henning Bjerg Karstensen og Christian Raun på studiebesøg for at nærlæse nogle af bibliotekets spændende bøger.

Smukt indpakket sjusk

Dr. med. Arne W. S. Sørensens bog Napoleons nyrer skriger - i sin ærgrende dobbelthed - på en historie-, sprog- og billedkyndig korrektør

Faktisk sammenfattes det hele på side 118: I kreativ, kunstnerisk streg, med flotte, skarpe farver på finger-frydende, lækkert papir vises - et billede af Marlon Brando som Fletcher Christian i Lewis Milestones film "Mytteri på Bounty" fra 1962 (den, hvor Trevor Howard spiller kaptajn Bligh.) Tydeligvis har hverken uniform eller ansigtstræk det mindste med Napoleon at gøre, og sådan er det desværre hele vejen gennem dr. med. Arne W. S. Sørensens bog Napoleons nyrer: Et solidt og flot stykke "bog-håndværk" fyldt med æstetiske nydelser og spændende konklusioner og samtidig en gang fejlfyldt sjusk af dimensioner.

En skærende kontrast mellem det elegant producerede, det visuelt opfindsomme og det sprogligt og faktisk forkerte, som gør læsningen til en højst mærkværdig oplevelse. F.eks. er bogens faktabokse udformet som svagt pastelfarvede, let bølgende tricoloreflag - lækkert. Men når der så bydes på faktuelle fejl som (s. 15): "... som 10-årig påbegyndte han 15. maj 1779..." (Napoleon er født 15. august 1769 og er da altså NI år) eller (s. 31): "... ved Arcole 17. november 1796 kastede Major Muiron sig beskyttende over Napoleon, hvorved han reddede Kejserens liv..." (kejser-selvkrøningen finder først sted 2. december 1804, altså otte år efter Arcole, hvor Napoleon endnu blot er artillerichef) er det ikke så lækkert længere.

Arcole-citaterne demonstrerer også bogens mærkværdige brug af store og små bogstaver og ulogiske rod-sammen af danske og franske titler skrevet i ét eller flere ord; hverken "major" eller "kejser" skal med stort og på siderne 20-21 går grammatikken helt grassat med både "Premier Løjtnant", "Capitaine en Second", "kaptajnlojtnant", "Oberstlojtnant", "Artilleri Chef", "Artillerichef", "Chef de Bataillon" - eksemplerne er utallige bogen igennem og utroligt øjen- og tanke-trættende at studere. Derudover er Napoleon "kuldsvær" (s. 107) og hans

kiste stilles altså i "Hôtel des Invalides" - ikke som her: Hôtel Invalides (s. 115).

Ikke engang sig selv er forfatteren enig med: Side 101 påstår han, at Napoleon var bevidstløs fra 3. maj 1821 og blot fire sider senere at bevidstløsheden indtraf 5. maj 1821. Ufatteligt, at denne lærde, vidende og engagerede overlæge hverken kan skrive dansk, læge- eller læg-latin: Den stakkels Napoleon forsynes f. eks. med op til flere prostataer: "prostatae" (s. 155), og utroligt at ingen har læst korrektur inden udgivelsen.

Marlon Brando som Fletcher Christian i Lewis Milestones "Mytteri på Bounty" - og han har altså ikke meget at gøre med hverken Napoleon eller hans nyrer! Illustration

"Fangenskabet", årene på St. Helena, mundende ud i ...3. del: "Ny synsvinkel på Napoleons sygdom og død", forfatterens meninger og konklusioner.

Bogens illustrationer fremstår knivskarpe i smukt naturtro farvereproduktioner på det elegante papir og det er både nyt og dristigt at lade Hans Oldau Krull supplere de velkendte, klassiske malerier med splinternye, visuelle tolkninger af Napoleons "indre" såvel som ydre - altså lige bortset fra hvor disse flotte illustrationer også bliver en del af bogens ærgrende dobbelthed: Det smukke og det sjuskede, når "De franskes selvkrønedede kejser" Napoleon ombyttes med "Hollywoods ukronede konge", Marlon Brando.

Arne W. S. Sørensen: Napoleons nyrer. Cultex Media og Forlaget Hovedland, 2009. ISBN 978 87 7070 137 2. 160 sider. 249 kr.

Mødekalendar 2010

Onsdag 11. august Foredrag om Danmarks ukendte planer om at indtage Skåne på ny – i 1808

v/ Eric Lerdrup Bourgois

Efter Danmarks nederlag til England i 1807, var der stadig uro omkring Østersøen og Danmarks strategiske placering. Danskerne erfarede, at den svenske konge skulle have tilbudt England svenske styrker for en besættelse af København, og den danske regering begyndte som modtræk at forberede en invasion af Sverige med opbakning af Napoleon og den allierede russiske zar. Eric Lerdrup Bourgois fortæller den spændende og knap så kendte historie om de danske invasionsplaner, hvor Danmark var en brik i det storpolitiske spil – og om udfaldet af angrebsplanerne mod Sverige.

Onsdag 1. september Medlemstur med rundvisning i Frederiksberg Slot

Yderligere information følger senere.

Onsdag 6. oktober Minørtjenestens arbejde v/ Lars Møller

Lars Møller fra Søværnets Operative Kommando fortæller om Minørtjenestens arbejde og om 2. verdenskrigs minefelter, der stadig findes i danske farvande og søer. Efter sigende et meget spændende og underholdende foredrag.

Onsdag 3. november Hyggemøde og anvisningssalg Med mange interessante gamle og også nyere bøger.

De, der har meddelt mailadresser, får lister over det udbudte tilsendt pr. mail, ligesom listen lægges på Chakotens hjemmeside. De, der ikke har opgivet mailadresse, kan få tilsendt liste over det udbudte mod at indsende en A4 kuvert forsynet med adresse og kr. 6,50 i porto til Christian Raun, Carl Bernhards Vej 17, 3.th., 1817 Frederiksberg C.

Skriftlige bud sendes til Ole Thureholm, Hjorteleddet 7, 3660 Stenløse. Eller bud kan sendes via email til anvisning@chakoten.dk

Medlemmer af Figurina Danica er velkomne til at deltage eller byde pr. mail eller post.

Endelig vil der pr. e-mail forinden blive rundsendt en liste over effekter til aftenens minianvisningssalg.

Lørdag 4. december Chakotens årskonkurrence og julemøde 2010

Kl. 18.30 i Hestestalden, Nordre Magasin

Tilmelding

Af hensyn til det begrænsede deltagerantal og bestilling af smørrebrød bedes deltagere melde sig til Aksel Willumsen. Tlf.: 3254 0177. E-mail: aksel@corfitz.com senest den 20. november.

Selskabets medlemmer opfordres til at tage ægtefælle/samlever samt børn og børnebørn med til dette populære arrangement.

Mødet

Mellem kl. 17.30 og 18.30 er der indskrivning og opstilling til konkurrencen.

Kl. 19.15 starter mødet med præsidentens velkomst, smørrebrød, øl, vin og vand. Hertil julehygge, kaffe og kage.

Pris for deltagelse er 75,- kr. for voksne og 25,- kr. for børn under 15 år.

Konkurrencen

Der er 6 kategorier i årskonkurrencen:

1. **Legetøjsfigurer.** Ex. Heyde, Brigadør og logn. (alle størrelser).
2. **Enkeltfigur/rytterfigur op til 65 mm.**
3. **Enkeltfigur/rytterfigur over 65 mm.**
4. **Figurgrupper** (max. 4 figurer i alle størrelser).
5. **Dioramaer og opstillinger.** *Betingelsen for at deltage i disse 5 "figur kategorier" er at figurerne er bearbejdet af udstilleren. Bearbejdningen kan bestå i modellering eller konvertering eller bemaling mv.*

6. Det hjemlige skatkammer.

Betingelsen for at udstille i denne kategori er, at det udstillede har en militærhistorisk eller figurmæssig forbindelse. Det kan være figursamlinger, tegninger, publikationer, våben, medaljer osv.

Det er dog en betingelse, at det udstillede er fra før 1975 og at udstilleren har gjort en særlig indsats for at samle eller fremstille det udstillede.

Chakoten

Dansk Militærhistorisk Selskab - Chakoten

Protektor

Hans Kongelige Højhed
Prins Joachim

Bestyrelse

Præsident

Hans Chr. Wolter

Violvej 36, 3500 Værløse
Tlf. 4448 4342

E-mail: wol@newmail.dk

Vicepræsident

Christian Raun

Tlf. 3331 2122

E-mail: c.raun@webspeed.dk

Kasserer, adresser og adresseændringer

Henning Bjerg Karstensen

Tlf. 4587 8180

E-mail: lihenkar@post1.dknet.dk

Anvisningssalg

Aksel Willumsen

Tlf. 3254 0177

E-mail: aksel@corfitz.com

Indmeldelse

Claus Mogensen

Tlf. 4817 2681

E-mail: editor@it.dk

Leif Christensen

Tlf. 2134 1956

E-mail: leif.c@mail.dk

Selskabets hjemmeside

www.chakoten.dk

Tidsskriftet Chakoten

Tidsskriftet udkommer 4 gange årligt og udgives af Dansk Militærhistorisk Selskab - Chakoten med støtte fra Prins Joachims og Prinsesse Alexandras Fond

Redaktion

Ansvarshavende redaktør

Henrik Denman

Skovbovængets Allé 28

4000 Roskilde

Tlf. 4632 5352

henrik.denman@mail.dk

Billedredaktør

Claus Mogensen

E-mail: editor@it.dk

Layout

Finn Hillmose

E-mail: hillmose@mail.dk

Abonnement tegnes ved indmeldelse i Selskabet.

Kontingent for 2010 er kr. 300,00

Fra udlandet kr. 350,00

Bank reg. nr. 1551 konto 655-4873

IBAN: DK37 3000 0006 5548 73

SWIFT: DABADKKK

CVR-nr. 31148448

Tryk

PE Offset & Reklame

6800 Varde

CHAKOTEN 2010

ISSN 0901-4799

PLASTBYGGESÆT, MILITÆR, FLY, SKIBE, FIGURER, SOLDATER, BRITAINS FIGURER, STØBEFORME, SILIKONE TIL FORME, PU-MASSE, MODELLER-MATERIALER, INSTRUMENTER, LIME, MILLIPUT, MALING, VALLEJO, HUMBROL, REWELL, SPECIALFARVESÆT, TØRBRUSHING, UNIFORMER, HUD, CAMOUFLAGE M.V. PENSLE, SPRØJTE-SÆT, SPRØJTE-STATION, FIGUR- OG DIORAMABASER, BØGER, MEN-AT-ARMS, CAMPAIGN M.V. PLANCHER, POSTKORT, NYT & ANTIKVARISK, MODEL-LANDSKAB, LISTER, BALSÅ, FINER, TRÅD, RØR, METALPLADER, PROFILER, EVERGREEN, PLASTPLADER, VÆRKTØJ, BORHOLDERE, BOR FRA 0,3 MM, HOLDER MED LUP, TÆNGER, NÅLEFILE DIAMANTFILE, KNIVE, SCALPELLER M.M. MASSER AF MINIATURELØSDELE, DUKKEHUSE, ALT TILBEHØR, TAPETER, BELYSNING, MØBLER, KLIPPEARK AF SLOTTE, HUSE M.V. - PÅKLÆDNINGSDUKKER, GLANSBILLEDER, TRÆBYGGESÆT, FLY, SKIBE M.M.M.

WWW.MODEL-HOBBY.DK

**FREDERIKSBORGGADE 23
1360 KØBENHAVN K
NÆR VED NØRREPORT METROSTATION
OG ISRAELS PLADS**

HUSK AT SE VOR LILLE UDSSTILLING - Hep's galleri - MED FIGURER, DIORAMAER, MODELLER OG GENSTANDE FRA FØR OG NU - NÅR I BESØGER BUTIKKEN.

**PÅ GENSYN
SUSSIE, INGER OG LEIF**

Åbent: Man-tir-torsdag 11-17.
Fredag til 17.30. Lørdag 10-13.
ONSDAG LUKKET
Tlf/fax: (+45) 33 14 30 10